

कृष्णराज सर्वहारी

बाबा
टिकाराम चौधरी

डाई
ज्ञानुदेवी चौधरी

जन्म स्थान
चैलाही-६, दाङ्डेउखुरी

जन्म मिति
२०२८/०५/०६

शिक्षा
एमए, नेपाली, विद्यावारिधी शोधरत
हाल: कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

सम्प्रति
थारू भाषा पृष्ठसंयोजक
गोरखापत्र दैनिक

सम्पर्क
९८५११- ९९९८८
ईमेल:ksarbahari@gmail.com

...आउर जातिनमे कसिन चलन बटिन के जने ? थारू जातिनमें टे जन्नी लर्का पैलेसे उल्टे थारून लाज लगिठन, सेवा सुसार कर्ना टे दूर होगैल, अंशहीक् कोन्टीम जाइक फेन लजैठाँ । रातभर खेलमस्टी कैके लर्का बनाइबेर कौनो लाज नै, जन्नी लर्का पैलेसे लाज कटि ? ओइसिन थारू जिन्नीम् कबु नै उन्नति करहीं कलक टे, कहाँसे नै करहीं, औरे वरस फेन फट्से लर्का बना रखाँ, मने लाज जै जैठिन । उल्टे गुनौठाँ, गद्ही फेन डोसे छाई पाइल, जानो कि छाई लर्के नैहुइट ।

(दिरंरार जुनी)

जिन्नीम् एक बार कै जैना भोज बाजा बजाकै किही नै कैनास लागी । टब जवानम् हमार आजा बुदुन छेम्छेम्या बाजा ढोल डमैया, ढुट्वा, टिम्कीके गुन्जनसे सात गाउँ हल्ला बोंग करिट । लकिन ऊ जवाना रैह गैल कहाँ ? आब टे 'चोलीके निचे क्या है, चुनरीके पिछे क्या है, हाई छमिया छमिया' गीत बजैठाँ ।

बरातमे ऐसिन गीत लगुइयन टे मही कन्यट्टिम चराट पर्नास लागठ । भोज थारूनके कटि, गीत भर हिन्दीमे । ऐसिन टे एक जात नै सोहाइठ । हम्मे उपराष्ट्रपति हिन्दीमे शपथ करल कैहके विरोध कर्ती, लकिन अपन संस्कृतिमे हिन्दी घुसैठी । यी कैसिन विडम्बना ?

(ढों ढों पों पों)
इहे हाँस्यब्यंग्य संग्रहसे

कृष्णराज सर्वहारी

ढों ढों पों पों

(थारू भाषक् हाँस्यब्यंग्य संग्रह)

ठों ठों पों पों

(थारू भाषक् हाँस्यब्यंग्य संग्रह)

कृष्णराज सर्वहारी

ढों ढों पों पों

विद्या

हाँस्यब्यर्यं संग्रह

लेखक

कृष्णराज सर्वहारी

सर्वाधिकार

लेखकना

प्रकाशक

थारु युवा परिवार, काठमाडौं

संस्करण

२०७८ फागुन

प्रकाशित प्रति

१००७ थान

आवरण

देव कोइङ्गी

सज्जा

ठच क्रिएशन प्रा.लि., बागबजार

फोन : ८२९५४४८

मुद्रक

नारायणी छापाखाना, बवरमहल, काठमाडौं

मोल : रु ५०/-

प्रकाशन सहयोग

आदिवासी जनजाति उत्थान

राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, ललितपुर

ISBN :

थारू भाषा-संस्कृतिमा हाँस्यव्यंग्यको स्थिति

थारू भाषामा हाँस्य शब्दको ठेट एकै शब्दमा अर्थ लाग्ने कुनै खास शब्द छैन । हाँस्यलाई हँसेना, छल्छलैललक् (छिल्लिएको, जिस्किएको) शब्दको प्रयोग हुन्छ भने 'टिबोली मर्ना' (मुटुमा चोट लाग्ने गरी शब्दबाण हान्ने) त्यस्तै खिज्वइना शब्द व्यंग्यको लागि प्रयोग हुन्छ । यसरी हेर्दा जिस्किएको, गिज्याएको दोहोरो अर्थ लाग्ने गरी व्यंग्यबाण हानेको यी यावत त्रियाकलापलाई थारू संस्कृतिमा हाँस्यव्यंग्य भनिन्छ ।

पूर्वी नेपालको भाषादेखि पश्चिम कन्चनपुरसम्म तराईका २३ जिल्लामा वसोवास गर्ने थारूहरू नेपालका भूमिपुत्र आदिवासी हुन् । सरल स्वभावका धनी थारू जातिहरू आफैनै भेषभुषा, कलासंस्कृतिले सम्पन्न छन् । २०५८ सालको जनगणना अनुसार थारू जातिको कुल जनसंख्या १५ लाख ३३ हजार ८ सय ७९ रहेको छ भने थारू मातृभाषा बोल्नेहरूको संख्या १३ लाख ३ हजार १ सय ५४ रहेको छ ।

थारूहरूको लोककथा, लोकगीत, नाचगान, किम्बदन्ती, उखानटुक्का तथा अन्य रीति संस्कृतिमा हाँस्यव्यंग्यको प्रशस्त छाप पाइन्छ, तर हाँस्यव्यंग्यको अधिकांस खजाना अझैसम्म अलिखित रूपमा नै रहेको छ । हाँस्यव्यंग्य मिसिएको थारू गीत अझैसम्म पनि रेकर्ड भएको छैन । खासगरी दाढ उपत्यकाका थारूहरू जन्ती जाँदा दुलाहा ससुराल पुगेपछि, उसका सालीहरूको समूहले दुलाहालाई गाली गर्दै अश्लील गीत गाउँछन् । जसले जन्ती समूहलाई खिसिट्याउरो गर्नका साथै दुलाही पक्ष तथा जन्ती हेर्न आउनेलाई निकै मनोरंजन प्रदान गर्दै । बारा रौटहततिर मण्डपमा पण्डितले मन्त्र पढ्दा उसप्रति व्यंग्य गरिन्छ- रे हठ बभना, केतेक बेद पह्वे ?

एक टाका ढेउवा रे बभना, होतउ र जतउ घरके बम्हिनियाके, चोर ले जतउ' अर्थात् हे हठी पणिंत, एक रुपियाको लागि कति बेद पढिरहेको ? त्यसले केही हुने होइन, बरु घरकी पणिंतिनीलाई चोरले लैजाला नि ।

विहे भद्रसकेपछि सुरु सुरुमा ससुराली जाँदा जुन स्वागत सम्मान दुलाहाले पाउँछ । पछि त्यसमा विस्तारै कमी हुँदा उसले गीतको भाषमा आफ्नो पीडा पोखेको गीत छ । जुन गीत पश्चिमा थारुमा हुर्दुङ्गवा नाचमा गाइन्छ ।

मारट टे डेख्लु मै बरे बरे मुगर्गा
खाई व्याला नोन मिर्चक चटनी
मै टे नै जैबु आब ससरार
मोर मान मर्जाद कमी हुइला रे ।

अर्थात बास्ने भाले कुखुरा काटेको देखेको थिएँ तर खानेबेला नुन, खुर्सानी मात्रै पस्किए । म त अब ससुराली जान्न, मेरो मान मर्यादामा कमी भयो ।

थारुहरू देवीदेवता, भूतप्रेतमा पनि निकै बिश्वास राष्ठ्रन् । तिनीहरूलाई खुसी पार्न बिभिन्न किसिमको पूजाआजा समेत गर्द्धन् । खेतीपाती राम्रो होस भनेर 'हरिया गुरै' गर्द्धन् । जसमा गाउँको सार्वजनिक कुवा अगाडि काठको लिङ्गो गाड्छन् र त्यसलाई खाना चढाउँछन् । त्यस्तै खेतीपातीमा कीरा-फट्याडग्रा नलागुन भनेर गान्धी कीरा हाँक्न गुरुवा धामी र गाउँको कुनै एक मान्छे नाङ्गे अवस्थामा कुलोमा किनारै किनार हिंडछन् । जसलाई 'खिरभन डर्लक' भनिन्छ ।

होली चाडमा थारुहरू सिमलको डाँठ काटेर काँधमा बोकेर अशिलल गीत गाउँदै गाउँ घुम्छन् । महटाँवा (अगुवा)को आँगनमा समेत अशलील गीत गाउँदा महटाँवा रिसाउँदैन । बर्दिया नयाँगाउँ द का पूर्व महटाँवा अगुवा खुमलाल दहितले मलाई यस्तो गीत सुनाएका थिए-

करिया भोक्तिम तेल पानी
महटिनिया मुटल रंग पानी

महटाँवक अँगनम भरमण्डा

महटाँवक लण्डा घोरलण्डा

अर्थात कालोभाँडामा तेलपानी छ, महटिनिया (महतोकी श्रीमती) ले रंगीन पिसाब गरिन् । आँगनमा भरमण्डा काँडा छ । महटाँवा (अगुवा)को जनेन्द्रिय घोडाको जस्तो छ । मंसीरमा धान काट्ने बेला पनि युवाहरू जाँड लागेपछि अशिलल गीत गाउँदै धान काट्न मच्चिन्छन् । यसरी हाँसी मजा गरेर काम गरेमा थकाई लागेको महसुस हुँदैन । काम पनि चाँडै सकिन्छ भन्ने उनीहरूको भनाई छ ।

त्यस्तै, थारू जातिमा दहितहरूले छाप्रो छाउँदा छाप्रो माथि तीन चारवटा लिंगसमेत बनाउँछन् । जामुनको काठमा लिंग आकार दिइएको हुन्छ । कहीँ खरको मुठोलाई नै लिंगको रूप दिइएको हुन्छ । यसले घरमा चट्यांग पद्दैन भन्ने विश्वास गरिन्छ । यसरी थारूहरूको गीत कला संस्कृतिमा समेत हास्यब्यरंग छ । जसले उनीहरूको संस्कृतिलाई अझ जीवन्त बनाएको छ ।

थारूहरू भुमरा नाच नाच्दा नृत्य गर्ने, मादल बजाउने र गीत गाउनेहरूले विश्राम पाउन तथा दर्शहरूले धेरै बेरसम्म एकै नाच हेर्न नपरोस भन्ने उद्देश्यले नाचको बीचबीचमा कमिक ल्याउँछन् । जसलाई 'सोड' भनिन्छ ।

सोडको लागि कुनै कथा पटकथामा तयार पारिएको हुँदैन । मुख्य सूत्रधारले तुरुन्तै कथा बनाउँछ र आफूसमेत सहभागी भएर सोडमा भाग लिन्छ । महिला कलाकारहरूको कमीको कारण सोडमा अझै पनि पुरुषहरू नै महिलाको भूमिकामा उनीहरूको पोशाक लगाई मञ्चनका लागि उपस्थित हुँछन् । पुरुषले महिलाको पोशाक लगाएको देखेर पनि दर्शक हाँस्न थाल्छन् । सोडका विषयबस्तुमा माछा मार्न जाँदा जुका लागेको, अन्नले साटेर सिद्रा किन्दा लोग्नेले कुटेको, जाँडरक्सी खाएर श्रीमतिलाई कुटेको, बैबाहिक प्रसंग, गाउँघरका यावत समस्यालाई प्रायः समेटिएको हुन्छ ।

जुन घरमा नाच भइरहेको छ त्यो घरको लोग्नेस्वास्त्री यदि भगडा गरेका रहेछन् र सोडका सूत्रधारले उनीहरूबीच भगडा

हुँदाको सम्बाद सुन्न पाएको रहेछ भने सार्वजनिक नाचमा त्यही विषयबस्तुलाई कोट्याएर प्रस्तुत गर्दै । यस्तो सोडले यति मनोरञ्जन दिन्छ कि लोगनेस्वास्नीको पनि हाँस्दाहाँस्दै तुरुन्तै मिलापत्र हुन्छ ।

नाच गर्दा मात्रै होइन, थारूहरू विरहको गीत गाउँदासमेत बीच बीचमा हाँसी मजाको रूपमा अरै गीत गाउँछन् । मंसीरदेखि माघसम्म डफ बजाउँदै गाइने डफक गीतमा बीच बीचमा सोही प्रकारको गीत धुसाइन्छ । जसलाई 'पहपट' ल्याउनु भनिन्छ । यस्तो पहपट रामायणको गाथा गाउँदा शिव पार्वतीको लिला वर्णन गरिएको गीतमा धमार, होली चाडको गीत आदिमा पनि चुटकिला प्रकारको गीत गाइन्छ । विरहको गीतमा ध्यानमग्न भएकालाई चटनीको रूपमा यसको प्रयोग गरिन्छ । जुन घरमा गीत कार्यक्रमको आयोजना गरिएको छ, त्यस घरकी गृहिणी पघेरा जान लाग्दा या काम विशेषले बाहिर निस्किँदा पनि यस्तो पहपट ल्याइन्छ ।

मुङ्ग्रहवा नाच नाच्दा पनि थारूहरू हाँसीमजा गर्न पछि पर्दैनन् । जुन घरमा नाच लगिएको हुन्छ, त्यस घरको मूलद्वारमा काठको दुरुस्तै लिंग बनाइएको व्यक्ति उभिन्छ । गृहिणीले सो लिंगमा टीका लगाउनु पर्ने तथा रक्सीको छाँकी हाली दिनुपर्दै । नाच हेर्न आउनहरूलाई बोक्सीको नजर नलागोस् भन्ने उद्देश्यले यसरी काठको लिंग बनाई पूजा गरिन्छ । जसलाई कठबिरिया भनिन्छ । कठबिरिया लगाउने व्यक्ति विभिन्न हाउभाउ देखाउने हाँस्य कलाकारको रूपमा हुन्छ । पहिला पहिला बजार क्षेत्रमा पनि यस्तो नाच लग्दा कठबिरिया लगिन्थ्यो । नाच अश्लिल भयो भनेर अब यो क्रियाकलाप गर्न छाडिएको छ ।

लिखित हाँस्यव्यंग्यमा थारूहरूको लिखित साहित्य इतिहास त्यति पुरानो पाइएको छैन । दाडदेउखुरीका बढुवा थारूले २००९ सालमा नै बढकक जोर्नी कृति निकालेका थिए । यस सम्बन्धमा अझै खोज अनुसन्धान हुन बाँकी नै छ । पुस्तकको पाण्डुलिपि अझैसम्म पनि फेला पार्न सकिएको छैन । त्यसैले यसमा हाँस्यव्यंग्यको खुराक छ छैन थाहा हुन सकेन । त्यस्तै २०२८ सालमा थारू भाषा तथा

साहित्य सुधार समितिबाट निस्किएको गोचाली पहिलो पत्रिका नै थारू भाषाको पहिलो पत्रिका हो तर यी कुनै कृतिमा हाँस्यव्यंग्यको खुराक भेटिन्दैन । शान्ति चौधरीले थारू भाषा-संस्कृतिमा हाँस्यव्यंग्यको बारेमा चर्चा गर्दै पुस्तिका प्रकाशित गरेकी छिन् ।

थारू भाषाका प्राय पत्रिकाका हाँस्य विधाका नाउँमा सामान्य हल्का फुल्का चुटकिला मात्रै समावेश छन् । अपबादको रूपमा केही रचनामा हास्यव्यंग्यको छनक भने भेटिन्छ । जस्तो विहान (२०४६) पत्रिकामा कान्तुप्रसाद चौधरीको कथा ‘दिलबन्धन’, पीके मतवारको कथा ‘मुर्गा बोले आधारात’ (२०४८) मा कान्तुप्रसाद चौधरीको कथा शोषकनके जालमा हाँस्य र व्यग्य दुवै विधाको प्रचुरता छ । त्यस्तै विहानकै २०५६ अंकमा कृष्णराज सर्वहारीको २० वटा मुक्तकमध्ये अधिकांस मुक्तक तथा विहानको २०५७ अंकमा शेर बहादुर चौधरीको कथा मोर मनरख्नीमा हाँस्य विधाको छनक पाइन्छ । थारू विद्यार्थी समाज त्रिवि कीर्तिपुरको थारू विद्यार्थी आवाज पत्रिकामा छापिएको शेर बहादुर चौधरीको नाटक स्वर्गमे ठाउँ नाटक हास्यरस परिस्कएको वजनदार रचना हो ।

थारू भाषा साहित्य परिषद दाढेउखुरीको प्रकाशन केरनी (२०५८) पहिलो अंकमा भने व्यग्य विधा नै तोकेर सुर्ती खैनी जिन्दावाद शीर्षकको टेकबहादुर सत्तौवाको निबन्ध छापिएको भेटिन्छ । त्यस्तै थारू युवा जागृति परिवारको प्रकाशनको गोम्हनियाको दोश्रो अंक (२०५०) मा शेर बहादुर चौधरीको समाचार शीर्षकको रचना व्यग्य स्तम्भ अन्तर्गत दिइएको छ । यी केही अपबाद बाहेक थारू भाषाको वार्षिक पत्रिकामा त हाँस्यव्यग्य विधा नै नरहेको अर्धबार्षिक, त्रैमासिक, मासिक रूपमा निस्किएका पत्रिकाहरूमा पनि त्यस्तै स्थिति रहेको भेटिन्छ ।

थारू भाषाको दोस्रो साप्ताहिक मैगर हामार सन्देशले भने हास्यव्यग्य विधालाई आफ्नो पहिलो अंकलेखि नै स्थान दियो । थारू भाषा साहित्यमा हास्यव्यग्य विधाको लागि यो नै संस्थागत पहिलो

शुरुवात थियो । थारू कल्याण कारिणी सभा बर्दियाको प्रकाशन तथा गोपाल दहितको सम्पादनमा २०५७ साल असोज १६ गते नमुना अंक प्रकाशित भएको मैगर हमार सन्देशले थारू भाषाका थुप्रै व्यरयकार हरूलाई पनि जन्मायो । यसमा हाँस्यव्यंग्य विधालाई पोक्टा आँरा भन्ने स्तम्भ दिइएको थियो । जसको अर्थ बिग्रिएको अण्डा हुन्छ । १४ अंक प्रकाशनपछि, मैगर हमार सन्देश साप्ताहिक बन्द भएकोले थारू भाषा साहित्यको लिखित इतिहासमा हाँस्यव्यंग्य विधाको जुन रफ्तार थिये, त्यो एकाएक रोकियो । प्रस्तुत पत्रिकामा कृष्णराज सर्वहारी, छबिलाल कोपिला, भरगु प्रसाद चौधरी, विनोद चौधरी, तुलाराम जत्याहा कुश्मी, राजकुमार थारू नरेशकुमार चौधरी आदि लेखकका व्यंग्य लेख्ने स्थान पाएका छन् ।

थारू भाषामा छापिएका हाँस्यव्यंगका रचनामा जमिन्दारको शोषण, जाँडरक्सीको प्रचलन, राजनीति, प्रेमप्रणय, धर्मकर्म, कमैयाका पीडा आदि विषयबस्तुले प्राथमिकता पाएका छन् । यसरी थारू भाषाका पत्रपत्रिकामा अब विस्तारै हाँस्यव्यंग्यको संकलन प्रकाशित भएमा यसले अरुलाई पनि लेख्न थप प्रेरणा दिनेछ । नाच गर्दा देखाइने सोडलाई पनि व्यवस्थित गरेर मंचनको दृष्टिले अघि बढाउन सकिन्छ ।

अन्तमा, माथिको यो आलेख मध्युपर्क मासिकमा छापिएको लेखकको आफ्नै लेखबाट साभार गरिएको हो । यसमा छापिएका धेरै रचना विभिन्न पत्रपत्रिकामा कौशलेन्द्र कुमारको नाउँमा प्रकाशित भई सकेको छ । कुन लेख कहिले छापिएको हो लेखको अन्त्यमा दिइएको छ । शीर्षक रचनाको ढों ढों पों पों को अर्थ यहाँ बिहेमा बजाइने बाजाको धूनको रूपमा लिइएको छ । पुस्तकको रूपमा यो थारू भाषाको पहिलो हाँस्यव्यंग्य संग्रह हो ।

कृष्णराज सर्वहारी,
फागुन २०६८
कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सूचि

- १) पैरंक आगी/११
- २) क्या खतरा लेख/१५
- ३) लाल गटिया/१६
- ४) ढिररार जुनी/२२
- ५) चुक्कीक् ठुक्ठुक्की/२६
- ६) किरिया खाइ हेगास लागल/२८
- ७) ढों ढों पों पों/३५
- ८) गोही पुराण/४१

समर्पण

बाबा टिकाराम ओ

डाई जानुदेवी चौधरी प्रति

पैरक आगी

एकठो कहकुट वा, जन्नी थारूनके भग्रा पैरक आगी । अक्के घरी बर्ना, अक्के घरी बुट्ना । का करेकि भोजेम पर्छेवर दुलहक रुमाल ओ दुल्हनियक अघरान अझसा कसके बाँढ डेठाँ ओ कहठाँ- यी गाँठ सात जुनीसम ना छुटे ।

ना कहटी कि थारू जातिनमे ठरवा-जन्नी छुटाछुट हुइल घटना मै कमे सुन्ले बटुँ । विदेशमे जुन सुन्बो, विहानके भोज कर्ला, सन्भक छोर डेलाँ । जवान लर्का छोर छोर बुड्हैलेमे जन्नी ठरवा साटीक बदल हो जैठाँ ।

थारूनमे मै डेखुँ, ठरैवा लगालग डोसर टिसर जन्नी लै आनी टब्बो, जन्नी उ ठरैवै छोरके डोसर लेहे नै जाई । बेन पिटवा उटवा सहके रहल करी । मट्वार हुइलमे, ठरवा नै पटा पाइलमे कोई एक दुई टोका पिटरुई टब्बे, नै टे अक्सर थारू जो जन्नीन् गोइत्तमा गुलगुल्वाईहस मारपीट करल सुन्बो ।

मने यी ई दुनियाँ संसारमे जन्नीन्से फेन पीडित थारू टमान बटाँ । मानपुरीक मामा वर्का हिरालाल उर्फ कलट्टर कहठाँ- ‘एकठो पत्नी देउखर पीडित संस्था बनाई परल हजुर । जन्नी बनाके सटा डर्ला यार ।’ सुन्ठुँ मनपुरियनके ओइसिक पीडित लोगनके मोर्चा फेन बनल बर्टिन कर्टि । कबोजबो संगे चुककी खाके मनक् खिल निकरठाँ । कलट्टर साहेब अपन जन्नीसे ठोलीबोली हुइटी की हर अँखा कहठाँ- ‘चल जैम सारे काला पहाड, सम्भके रोइवे ।’

जन्नी बघुन्याहस डहर्ठिन्- ‘चल जाउ, चल जाउ । असिन

असिन थारून के सम्भी। टुँ नैरबो टब्बो, मैं सब खेटवा डिहवा लगवा डारम। उ मामा माइजुनके ढोटा लगाइल गफ सुन्बो टे खुट्यैना करा परठ, ओइने घर सल्लाह करटॅंटा, कि भग्रा? हुइना टे एकठो कहकुट बा, जहाँ पिषा उहाँ बयाल, जहाँ बाजी उहाँ रयाल। मने उ अंगनक् गफ कौनो वजियानी गफसे कम नैरहठ। खै कबो जबो हमरे जैबो टे कल्कलाके पहुना भगैना उद्देश्य हुइन् कि? राम रे, ऐसिक लिखाई लिख डेलेसे उहाँ गैलेसे कबो जबो मिल्ना डोनाखोंची ना हेरा जाए कना डर वा।

ओइसिन टे ठरवा मेहरवन् के भग्रम पहुनक् फेन बरवार रोल रहठ कटि। एकबेर एकठो भंगभेल्वा संघरियै लेके बोधीपुर गैल रही। ऊ अकेली कोन्ट्याके उ घरक घरगोसिन्यक खै का का बात ओनाइल। भंगभेल्वा संघरिया घरगोसिन्यक लैहरओर्से नात पर्ना। बस संघरिया लागल घरगोस्याहे खिट्कोरे। माघक महिना रहे, घरगोस्या जुन बहरीक् पस्कम आगी खिट्कोरटिहिट। भंगभेल्वा संघरिया आव डेखल ना टाव। कैह बैठल-अपनेनके घर टनिक विग्रलहस सुन्ठहुँ।

बस् का रहे, जन्नीक् चिल्लीक् बात पहुनक् मुहे सुनके घरगोस्या आगी बन गैल। निकारल फढ्ठी ओ गर्जल, 'दुरी गदहा, टैं के हुइस मोर घर भँरुइया, पहुनी खैना मन वा कलेसे बैठ, नै टे चला जा।' टब्बे रापती लडियम पुल नैबनके लाउ लागे। वास्तवमे लाउ छुटके हमे उहाँ बसेरा लेहे गैल रही। विग्रल परिस्थिति वरा मुश्किलसे सम्हार गैल। डोसर रोज हमे घरे अनुद्धी लग्ली, ओकर बाद घरगोस्या घरगोसिन्यक का सेवा करल पटा नैचलल। मने कबुजबु अपन जन्नीसे ठकर पकर परलबेला जन्नीक् रिस म्वाइक लग मैं पहुनक् खोजीम रठुँ। अपनेनके फेन यी मौकक् फाइदा उठाइ सेकठी। मने बात सम्हारे नैजन्ना, पहुनी खैना फाइदा किल उठैना भंगभेल्वा संघरियक नन्हे भर ना करवी। नै टे बुटटी रलक पैरक आगी आउर डम्कवा डेवी।

मैं सुचारू मासिक कना पत्रिकामे १४ बरस पहिले सम्पादकके काम करुँ। असनके इन्द्रचोकमे अफिस रहे। पत्रिकाके प्रकाशक पाउँ

भण्डारके मालिक रहे, पत्रिकामे लगानी, एकफाले आम्दानी हुइना बाते नैहुइल । प्रकशकिन्याहे रिस उठलिस । एकदिन कहल- यी घाटा हुइना पत्रिका बन्दा कैडेऊ । नै टे ठीक नैहुई ।

प्रकाशक फेन अगरगराके कहल- नै कैम बन्द, का कैबे ?

‘ए मै का करम ?’ कहटी प्रकशकिन्या बोकसीन्याहस रूप धारण करल ओ नडपालिस लगाइल अपन लम्मा लम्मा नोह ठरवक डुनु गालेम बिलारहस चोंठ डेहल ।

विचारक् कोन्टीमसे निकर्ना बन्द । ओड्वेसे पत्रिका फेन बन्द ।

यी जिउक कीर्तिपुर बैठट १४ बरस हो सेकल । छिमेकीक् घरेम बाजी दम्पत्ति बैठठाँ । बजिन्याहे कबो नै पानी भरट डेख्युँ, ना टे भाँरा मिसट, शायद टे खाना फेन नै पकाइहुई । सँपरके आरामसे छतेम बैठल रहठ । बजिया विचारा भात भन्सक काम कैके आफिस जाइठ । भोजेम महा ढेर डैजाहा लेके आइल रहिस जन्नी कटि । बस उहे डैजाहा सामानले जिन्नीभर बजियै डब्ले बटिस । मने डैजाहा कम लानल कैके मनै जन्नीन मुवाइल घटना फेन सुन जाइठ ।

आनक थारू जन्नीक का बट्वाए, अपने भोगल अनुभव सुनैलेसे टनिक चटकार लागी । बुहिया-बुहुवा डुनजाने जाई मोर्निङ वाक । एकदिन डवारीपर ठिलिक गैल टे कहलुँ हाली नेंग, मोर्निङ वाक जैना मनै फे ठिल्कल रना । ओत्रेमे बुहियक हौस पुगैलिस । संगे संगे विहान-विहान स्वच्छ हावा खाई जैना बन्द हो गैल ।

पैरम आगी लगना समय नै लागठ, टीना चट्कार हो गैल कना गुनासो कर्बो टे ‘अपनेहे निन्द लेना चाही कना’ टिबोली मर्ठा । अपने टे नोन्नाहा ओन्नाहा खा लेबो, जन्नीन्के ओत्रेम भरवा पुग जैठिन, वस कलवा बेरी खाइक छोर डेठाँ । जन्नीन्के आधे टे ओइनके लैहरीक कुकरीनके फेन गुनासो नैकरक चाही कटि । नै टे पैरम आगी लगना का बेर । जवकी बहुटसे जन्नी ठरवै कहठाँ- ओस्टे बाबा रना टे छावा कहाँ जैही ?

एकठो संघरियक घर माघ माने गैल रही । माघ मन्लक गाल लाल टे रबे करे । फिर भि संघरिया जन्नीहे कहलाँ- ‘ले टे का का बा, बना हाली । माघ माने परल ।’

‘एकदमसे मट्वारे डेख्बो । कहाँ से भोंडर भरके आइटिस,
अभिन नै पुगल ? जस्टे बाबा, टस्टे छावा, यी घरक सब थारून
सारीसाह मट्वारे डेख्बो ।’

भौजी चुप्पे माघ मनैटी टे हो जैना रहे । मै संघरियक आगे
टिबोली मारलमे संघरिया फे डम्कलाँ- टोर बाबक कमाही नै खैले हुँ
रि चकरटाँगी ।

माघ मन्वइनस नै मन लागठो टे का यहाँ टेंद ठुङ्ठन डेखाइटे,
चला जा सस्री लैहर ।

ना कटी भौजी, लौली दुल्हनियाहस भेंटटी पोक्रा पारके
लैहर चलगैली । एक अठवारसम टे डाढु माघे मन्त्ताँ । ओकर बाद
अपनेहे भात भन्सा करे पर्लिन टे बनासे बुहियाहे सम्फै लगलाँ ।
एकदिन मही कलाँ- चोल जाई रे भाइ टोर भौजीहे लेहे ।

‘अपन माल अपनेहे फूस्लाके लै आनो डाढु । टोहर मामलम
मै कहाँ भेर मारे जाउँ ।’ मै कलुँ । ओहे रोज सन्फा डाढु भौजीन्
हाँठ जोरले आइट डेख्लुँ- ‘यहरी मैनक जोन्याहस सही मिलल का ।’
अत्रे कले रहुँ टे भौजी लजैटी कहली- ‘अहोई भइया, ठरवा मेहरवनके
झग्रा पैरक आगी । टप्पी माघ माने आइल रहो, हमार झग्राले छुछछ्वे
चलगैलो, आज सन्फा अझ्हो, मँहवक डारु नन्ले बटुँ, लैहरसे ।’

माघ फेन ओरा गैल भौजी, महवक डारु ठोठोर्चे डाढुन पिवइहो,
देर मैया करहो । मै नै अझ्हम कहलुँ । ठरवा मेहरवनमे ज्यादाहस
झग्रा पियलमे हुइल डेख्बो, कोई किहुसे कम नै, जवाफ डै डि वस्
मारपिटौवर हो जाइठ । उ दिन भौजीहे डाढु कटाँ- अरि मट्वारेम
आउर पिनास लागठ, मदवा कोइ चहा जा कोह, अस्टे ठरवा पैले बटे
टे का कर्बे ? शायद अझ्सिन जवाफ अझ्ट टे माघ फिक्कल नै हुइना
रहे । आगी एकओर बरी टे डोसर ओर पानी नै परके फेन आगी जो
बरी टे झग्रा हुइ नै का । जन्नी थारूनके झग्रा पैरक आगी हुइहस
रलेसे फेन पैरक आगी जो घर फेन जरा डेहसेकठ कना सबकोइ
ठरवा मेहरवा बुझ्ना चाही ।

क्या खतरा लेख !

भाई पुरणपुकार राजबंशी कहलाँ ‘सर्वहारी दाजु हमार पहुरक लग एकठो खतरा लेख लिख डेहे परल’। कछु दिन सोच्चुँ कैसिन लेख लिखु टे ‘खतरा’ लेख बनी। ढेर सोच्चा समय नै रहे। का करे कि भाई अल्टिमेटम डेले रहिट, लेख हालीसे हाली आजैना चाही। नै टे अपनेक लेख हम्रहीन स्थान डेना करा परी।

करा परल अब मोर। लिखा पेशा रलक मनैन फैन कभुकाल्ह लिखा वरा करा लागठ। का कर्ना हो करा बा कैहके बारीक ढर्दा उँखारके लेख नै बनठ काहुँन्।

मोर छोटकी छाई भूमिका बरे डुलारु वा, ओइसिन टे पेटपोछवा मनै सब्से डुलारु रबे कर्ठ। छाई एकदिन लहाखोरके मोर कोनम लटपटाई अइली। मै कहलुँ- ओहो मोर छाई कत्रा सप्रल, कत्रा खतरा बिलगैली मोर छाई।

छाई हटरपटर जम्फर उस्काइल ओ ठेहुनिम लग्लक चोट डेखैटी कहल- ‘हाँ बाबा, हेर टे मोर मोर कत्रा भारी खतरा वा।’ छाईक बात सुन्के मै भित्रे भित्रे हस्तुँ। खास कैके भारी मनैनके संगत करट करट छाई ‘पु पु’ हे खटरा कहठाँ कना जान रख्ले रहे। लकिन यी ‘खतरा’ शब्द अत्रा खतरा कि केकरो समझसे बाहर। टे मोर ६ वर्षक छाई कहाँसे जाने।

पिनाहा मनैन जुन सुटउठटी कि सोख्नासे लगिठन। अरी बड्डी, खतरा बासी बना टे। काल्हीक पिलक मजा नै लागठो। अइसिन वाक्य

कौनो मदुरिया कहल टे जानलेउ उही कर्ग जाँक भोर चाहटिस ।
बस जन्नी लगिहस गुन्नाए 'काल्ह फेन दिन सोख्टी विट गैल । काल्ह
पो टर टिउहार रहे, बारोमास टिउहारे मन्वो ? इहे ढंगे लर्कापर्कनके
मुँहेम मार लगिहन् ? सोख्ला चिज बनाइक लग फेन टे कमाई जाई
परल काहुन । चुप्पे खेटवा ओर जैबो कि ? नै हो बासी ओसी ।

मदुरिया हारल बर्दा अस टौक टौक मुरी हिलैटी कोदरा लेले
खेटवा खोर लागि ओ अटठे जन्नीक उपर गुनानाई-बरा खतरा जन्नी
बा यार । बाबे ओत्रा खतरा बटिस ते छाई कहाँ जैहिस ।

यहाँ ख्याल कैना बाट का बा कलेसे ओकर ससुरवा फेन आपन
रानपरोसमे खरट्ठाहा कलक मतलव टेह्बंगाहा बटिस कना जाने
परल । मै टे ऊ जनेवक संगसंगे ओकर बाबा अर्थात आपन ससुरवाहे
फेन का करे गरियाइनामे समेटटु, खतरा लडाई ना पर जाए कहटु ।
ऊ यी बात बीच डगरमे जाके फुस्फसाइठ, डुम्ना पर कोदरा ढैले मुर
परकरले बरबराइठ- काल्ह फलानेक घर क्या खतरा पिवाई कै गैल ।
आभ लग मुरी चुहे हस बठाइटा । (जरुर फेन ऊ छब्बा जाँर, जारक
भोर महुँवक दारुसे लेके ठरा टक भार पिके आइल रहल हुई ।)

यी जिउ अपने फेन कबु काल्ह खटरा मेरके पियठ । का कहना
हो पिना टे नै खतरा मेरके पियम नै कहबो । नै खतरा मेरके पिवाई
पिटी पिटी अलभोलेम खतरा मेरके हो जाइठ टे का कर्ना हो । की
कैसिन हो मदुरिया संघरियन ?

मदुरियनके किल का बात बत्थोइना हो । लेख फेन मत्वार हो
जैना अस । कुछ ठँरिया बठिन्यनके फेन बातक ओरवा उठाउँ । कौनो
ठँरिया बठिन्या साँझ बिहान, दिने डुपहरे, मस्का मस्की करही टे जन्नी
मनै कहिही फलानी ओ फलाना मिलल बटाँ काहुन । लकिन ओहे बात
आजकालिक लर्का कहिही-ओइनके क्या खतरा लभ परल बटिन यार ।

बास्तवमे यी खतरा शब्द बुह पुरान मनैनसे फेन आजकालिक
आधुनिक लर्का जो ज्यादा प्रयोग कर्ठा । लकिन केम्बो छावा बदमासी
करठ कलेसे बुह पुरान मनै फेन कहे लगठाँ- महा खतरा छावा बटिस

फलानेक, आपन बाबाहे फेन हुठ्या डेना । कलजुग लाग गैल आब ।

वास्तवमे यी खतरा शब्द कलजुगिया शब्द हो काहन् । टब टे खतरा लभ करुइया लर्का पर्का आपन रीतिसंस्कृति छोडके ओस्टे उहरके चला जैठाँ । लकिन कोई कोई आपन संस्कृति जोगैले वा । जे भोजेम ढेर खर्च करल । गाउँक मनेनके मुहेमसे सुन्बो क्या खतरा भोज करल फलाने । शिकार टे अघाले अघाले, दैजाहा कट्टेक डेलिस राम रे ।

आनक सम्पत्तिले भला किही पुगी, जै दैजाहक लोभले भोज करठ । जब नै पाइठ, टब फुरन्ने ऊ आपन जन्नीहे पिटपाट पार्के आँग सुवाके खतरा बना डेहठ । लकिन ओसिन खतरा थारून टे घेचामे लटरा घला डेना चाही ।

बजारेम कौनो बठिन्या चम्याक चुमुक परके लौरनहे भीड भाडमे हुठैइटटी जाई टे लौरनके मुहेमसे सोभे ओहे बात निकरठिन- क्या खतरा बठिन्या वा यार, कौन विचारक फेला परठ ? (लौरन बजारेम सँपरके नेंगही । आउर जन्हन हुठ्यइही टे कुछ नै, लकिन लौरियन ओइसिन कैटीकी खतरा कटि)

एकदिन हमार भैसरवा कलवा जुन खोब भैसिन ठाइट्हे । ठैना कारण पुँछलुँ टे उहो कहल - ‘अत्रा खतरा भैसा बटाँ दुहिनके । एकठो लसरी बाँकी नै रखाँ । सब पटापट टुर डेना । मै टे लसरी बॅट्टॅ बॅट्टॅ हैरान हो रख्लुँ ।

ठँरिया बठिन्या ठरुवा मेहरूवा किल नाही, आब टे भैस गोरु फेन खतरा, भैल फर्साद । ना अक्टाई पाठकबृन्द । सुप्पम केरैटी जैबी टे अभिन बहुट खतरक प्रसंग मिले सेकी ।

दिनभर यहोर ओहोर घुम्ना, परीक्षम किल पढे अस कैना, चितक भरेम पास हुइ खोज्ना विद्यार्थी जब परीक्षम चित चोराई नै पैही टे ओकरो ढेवर लिडरैहिस- कत्रा खतरा चेक वा यार असौं । फलाने मस्तरवा टे आउर खतरा वा । धेंचा ओंचा घुमाई नै डेहठ सस्पुर ।

आजकाल टे छोट छोट लर्का फेन फिलिम हेर्के आके कहाँ- क्या

खतरा फिलिम बटिस अजय देवगनके ढिस्यु ढिस्यू । मार धारवाला फिलिमहे लर्का खतरा फिलिम कैहके नामाकरण कैले रठाँ । लकिन जवान ठँरियन सायद चुम्मा चाटा कैल फिलिमहे खतरा फिलिम कहठाँ । उहेर अनुसारके खतरा शब्दके विषयवस्तु हेके आ आपन परिभाषा वा ।

पहाडके लावा डगरेम अइबी खत्तम लागि टे अपने कहबी क्या खतरा डगर वा । कौनो काम नैजान्के हाकिमसे पुँछी सम्भाईक छोरके गरियाई टे कहबी क्या खतरा हाकिम वा । बाह्र आके बहुत नोक्सान कैल, कहबी असौ क्या खतरा बाह्र अइल रहे । कोई गन्धैना पादल । सुंघुइया कही छिं डाडा का घिच्चे रहे सारक । अत्रा खतरा पाद बटिस ।

का कहबी पाठकबृन्द । २०६२ भदौ २५ गते शनिच्चरके रोज बबई लडियम बस दुर्घटनम परके मोर कपार ओ लिल्हार फुटगैल । डक्टरवा ६ ठो टाँका मार्क खतरम पट्टी बाँधडेहल । इहे खतरा रहल बेलामे यी खतरा लेख जन्मना मौका पाइल । सायद मोर कपारीम खतरा नै हुइत टे फेन यी खतरा लेख नै जन्मट कि ? उहे ओर्से ऊ खतरा करुइया कोहिया खतरा डइबरुवा हे फेन धन्यबाद ।

कोइ कोइ कहठ । सर्वहारी अश्लील साहित्यकार हो । मै कैसिन साहित्यकार हुँ अपन मूल्यांकन अप्नेहे कैसिक करे सेकम । हाँ, आभसे शायद खतरा लेखकके रूपमे फेन चिन्ह जैम कि ? लकिन मही डेख्टी कि ना कहबी-'हेरो, उहाँ क्या खतरा लेखक आइटा ।' ओझिसिक बिस्माके कहबी कलेसे अप्नेनके फेन जरुर मोर ओर्से खतरम पर्वी । यी लेख पहके का अपने लोगन यी लेख क्या खतरा लेख ? कहना मन नै लागठो ?

(हमार पहुरा, २०६२)

लाल गटिया

आधे-आधे मोर बौनी छँहुरी । बौनीक पाछे पाछे मै । मही पटा नई हो । मै कहाँ जाइटुँ । उहे बौनी हे जिम्मेवारी छोर डेले बदुँ, ले बौनी, टै चहा जेहोर लैजा ।

बजारे ओरसे बौनी मही आपन पाछे पाछे गाउँ ओर लैआनल । दिन बुरे बुरे करटा । गयरवन् गोरु बछरु लेले घरे ओर घुम्टटाँ । एक सुरमे रहल पटे नै चलल ।

- लेउ होई नाति, एक पाँजर होऊ । छेउहरिया गोरुवनसे डब्बा पैनाहस ।

- अरे यी नातिक का लेबो । हिंकार फैन टे एकठो छेउहरिया बिना पुँछीक् गैया रहिन् । छोरके चला गैलिन उहे टे एकदमसे मन मरले हस ठाँ । नै टे आउर वेर टे राम राम बुदुनके कैह रख्टाँ कि ।

दुइठो गयरवा बुदुन मही यी खेलवाड कैके ठिड्डा मारके हँस्ला । आउर वेर रहट टे यी सारन बुह्वनसे महुँ खेलवाड करटुँ । लेकिन का कहुँ हारल बर्ढक् । उहे नोंदुर कहे अस चिमचाम हो गैलुँ ।

आँखीम किरवा परे अस लागल । आँख मिसके ठन ठन आँख बिडोरके हेर्नु टे भसाकसे आपन आधे लाल गटिया पहिरल बठिन्या डेख्नु ।

लाल गटिया डेख्टी कि मोर जीउ जल्कठ । पटा नै जीउ जल्काके ऊ छल्मकल्की कहाँ गैली ? हरदम हुँकारे याद सटाइठ मही । अँगनक लुग्गा सुखैना लसरीमे डाईक करिया गटिया मेलल रठिस । मै ऊ गटिया हे फे लाल लाल डेख्टुँ । राम रे मोर आँखीक रंग फे बडल

डेना, ऊ कसिन कोहिन्या हुई ।

का कुछ नइ कर्नु हुँकार लाग मै । गोभुम पैसा नै रलो पर मेलामे वजियक झोबन्ना नै चोरैनु कि । हुँकिहन फिलिम हेराइक लाग घरक डेहरीक मसरी बोरम नै भरनु कि । हुँकार पछपछ्ही बन्वा जाके काठीक बोझा नै बाँढ डेनु कि । आपन कखौरी गन्ढलो पर हुँकार लाग मँहकनी तेल नै ले डेनु कि । अपनेहे भुँख्ले रहिके फेन बजारेम जिलेवी सेल नै खवइनु कि ।

आखिर, का कुछ नै कैनु मै । आपन आँगक् भित्तर फाटल बन्डी घाल्के हुँकार लाग दूध कस्नी नै ले डेनु कि । अपने नोन मिर्चक चट्ठनी खाके डोनामे नुकुवाके हुँकार लाग मच्छीक चट्ठनी नै लैजाडेनु कि । भेट करक लाग हुँकार घरक आसपास आधा रातसम पाढी नै लगनु कि । लेकिन सब बेकार, आव टे यी जिन्नी लागटा धिक्कार । टुहिन बाहेक किहु फेन नै लेम कहुइया मोर मनरख्नी और जहन मन डैडेली । मही बीच डगरमे ऊनाटे कैके अप्पे चलडेली ।

लाल गटिया से मोर विशेष लगाव बा । कुछ बरस पहिले मै रेहारके मध्हामे मेला हेरे गैल रहुँ । एकठो केने कौन गाउँक बठिन्या भर भर उज्जर गटिया पेहेरके पुट्ठा ढुमुक ढुमुक परटी मेलम पैठल ।

मोर बदमास गोर के जने का करे अपने आप उहे उज्जर गटियक पाछे उठे लागल । अगोछी काटके आघे जाउँ, जाई नै सेक्कु । बोल्कारक मन लागटा बोले नै सेक्कु । जानो मै लाटा गोंगा हो गैल बटुँ ।

उहे उज्जर गटियक पाछे लागट लागट भोल्पट अन्धार हुइ लागल । दिमागमे एकठो विचार आइल । अगोछी काटके मेलक एकठो गल्लीक नुकनार हुइनुँ । जब उज्जर गटिया बाला बठिन्या ओहे मोडमे आइल, मै किहु नै डेखे अस पचसे मुँह भरिक पान उहे उज्जर गटियम ठुक डेनुँ ।

- माफ कैहो, मै टे डेख्ले नै रहुँ । टोहार गटियम ठुक मरनु ।
मोर बन्द हुइल बोली खुलल ।

- 'लह, कौन गाउँक भाटु होऊ बरा । का जे मोर गटिया बिगार डेलो । आव डोसर गटिया ले डेहे परी ।' यी बोलीम अत्रा मिठास रहे कि राम रे ओढ़ेसे गमसे गिर पर्ना अस् ।

- लेउ लेउ । गल्ती मनैनसे हो जाइठ काहुन् कबोजबो । टोहार लग मै डोसर गटिया लेडेम । चोलो जाई बेन गटिया रोजे । कैसिन गटिया लेबो ? जान ना पहिचान बठिन्यक लाग मै गटिया किन्ना तयार हो गैनुँ ।

- हो, इहे लाल गटिया लेम । लाल गटियम पान खउइयन चाहे जडेक ठुँकिट । टिरछी नजर मुस्की मरटी उ बठिन्या कली ।

मै उहे टिरछी नजरमे भुलाइल रही गैनुँ । उज्जर गटियासे लाल गटियम बडलल् ऊ मनचोर्नी एक घरीमे कहाँ लापता हुइली कहाँ । रातभर मेलम खोज्नु बेकार । मेला फेन फिक्कले फिक्कल लागल । पाछे फेन पान खैनु लेकिन पता नै चलल मै पान चबैनु कि पत्थर ।

जब भेट हुइना लिखल रही टे ऊ चुकी कहाँ । उहे मन चोरुइया मेल्ही बठिन्याहे एक वेर लमही बजारेम डेख्लुँ । मोरे लेडेहल लाल गटिया घल्ले डोसर लौंक सँगे रहे, मही टे फुटल आँखले फेन डेखे अस नै कैल नक्टी । मै ओकर पछपछ्ही पाधी लग्लुँ, ओइने डुनुजाने फिलिम हेरे पैठ्लाँ, महुँ टिकट कटाके छिर्लु । ओइनके चर्तिकला हेरट हेरट फिलिम बुझ्ना टे बाते नैरहे । ओइने बम्फोली खैलाँ । टब पाछे पाछे मुहुँ जोंटको खै का का खैलैं का का नै कोहिन ?

लाल गटिया मै लेह्वा डिउँ, मस्ती डोसर जन्हनसे ? ओढ़ठेसे आँख विरकुल कमजोर हो गैल वा । पाठकबृन्द, अपनेलोगनके फेन जवानीम आँख कमजोर हुइल रहे कि ? ना ठगी मैं सब जन्ले बटुँ । दुईतर्फी प्यार ना सही, एकतर्फी प्यारमे सम सबकोइ परल रठाँ । बेन यी लाल गटियावाला कहानी मोर लर्कन्के डाईक ठेन भर ना सुनैबी राम रे । नै टे मोर साम्ने लाल किल नाहीं, काइल फेन गटिया डेखाडेना का वेर ?

(टेंस अर्द्धबार्षिक, २०६१, कार्तिक-चैत)

ठिंररार जुनी

यी जिउ नेपाल परिवार नियोजनके एकठो विज्ञापन कहुँक भित्तम टाँसल डेख्ले रहे । जेम्ने एकठो ठरैवा (पुरुष) के पेट ढिंररार डेखाइल रहस ओ लिखल रहे ‘मही फेन ढिंर बोके परट टे कसिन हुइट ?’ यी पोष्टरके सन्देश आपन अंशही जन्नीहे ठरवा अंशहीक् समयमे पर्याप्त सेवासुसार कर्ना चाही कना सन्देश डेहल हो ।

मने कठेक थारू अपन गोसिन्या अंशही हुइल समयम सेवा सुसारमे डँटल रठाँ ? यी फेन अनुसन्धानके विषय हुइ सेकी । आउर जातिनमे कसिन चलन बटिन के जने, थारू जातिनमे टे जन्नी लर्का पैलेसे उल्टे थारून लाज लगिठन्, सेवा सुसार कर्ना टे दूर हो, अंशहीक् कोन्टीम जाइक फेन लजैठाँ । रातभर खेलमस्टी कैके लर्का बनाइबेर कौनो लाज नै, जन्नी लर्का पैलेसे लाज कटि ? ओइसिन थारू जिन्नीम् कबु नै उन्नति करहीं कलक टे, कहाँसे नै करहीं, औरे बरस फेन फट्से लर्का बना रछाँ, मने लाज नै जैठिन । उल्टे गुनौठाँ, गद्धी फेन डोस्ये छाई पाइल, जानो कि छाई लर्के नैहुइट । जवकि छाई हुइना कि छावा ? गोसिन्यक में नै कि गोस्यक्मे भर परठ, ई वैज्ञानिक तथ्य बात हो ।

अपनेलोगन एकठो खिस्सा सुनैनस् लागटा । पत्यइना, नैपत्यइना अपेननेके बात । कौनो शहरमे एकठो महा मोंट (ठूल्ह) सहुवा रहे कटि । जन्नी जुन सोहाइमाफिक ठीकेठीके रहिस । सहुवा अत्रा ठूल्ह रहे कि २/३ बरस अंटरके रैहके ओकर जन्नी ढिरहार हुइस टे बल्ले

ओकर पेट बराबरहस पुगे पुगे करिस । जन्नीक पेट टे ९ महिनक् बद पचक जाइस । मने ऊ सहुवक पेट आउर दिनेदिने बहटी जाइटिहिस, पच्कना कौनो नाउँ नैलेहटिहीस, जानो कि उहे ढिररार वा । विचारा, हेगके आगेसे गाँर ढोइ फेन नै सेके । पाछे ओसे हाँठ लैजाके बरे मुश्कलसे टट्ठी ढोए । भगवानसे एकदमहस माँगन करे- हे भगवान, बेन जन्नीनके नन्ही ढिररार जुनी डै डेटो टौन ठिक, कमसेकम यी ढिर नौ महिनम टे पचक जाइट । मोर ढिर टे पचकक् छोरके सारीसाह लगाराहस पर्लिंक् पर्लि वा ।

सपना फेन कबो जबो गज्जबके मिलठ । एकरात सहुवा अपनहे ढिररार हुइल सपना डेखल । आब् भैल फरसाद, लर्का कैसिक पैना हो ? चिन्ता करे लागल । भगवान पुकारे लागल, हे भगवान ! यी टुँ मोर का कर्मना कै डेलो ? पुरुष (थारू) मनैन् ढिर बोका डेलो । टुँ टे पापी होऊ ।

हा..हा..हा..हा.... भगवान हँस्टी हाजिर हुइला ओ कहलाँ- टैं जा माँगन करें रहिस, ओहे टे कै डेलुँ काहुन् । बेन जन्नीनके नन्हे ढिररार जुनी डै डेटो टौने ठिक, कमसेकम यी ढिर नौ महिनम टे पचक जाइट । टैं रोटिनहस् इहे कैहके महीसे पुकारा नै करिस ?

सहुवा रोइछोइन मुह कैले कहल- प्रभु, उ टे खेलवारेबुधी कलेरहुँ । मोर ढिररार जुनी फिर्ता लेडेहे परल ।

भगन्वा गर्जल- भगवानसे खेलवार कैना टैं ? जन्नी दुईदुईठो छाई लर्का पाइल कैहके हिवझना टैं ? जन्नीक सेहार सुसार नै कैना टैं ? ले टँही ढिर बोक्, टँही छावा लर्का पाके डेखा, लर्का पैना कत्रा करा रहठ आब जन्वे सस्सुर ?

ऊ भगवानके गोरा गिरल । प्रभु कसिक लर्का पाउँ ? किटो मोर लिंग चेन्ज कराडेऊ । नै टे लर्कक् सँगे महुँ मरजैम । भगवान ठिके वा कहना टे दूर, आउर जोरसे डैटुरवाहस हँस्ला ओ कहलाँ- मूर्ख मनुष्य, टुही पटा नै हो । जन्नीनहे लर्का पैना करा पर्ठिन टे पेट चिरके अप्रेशन कैके लर्का निकार जाइठ । टोर फेन पेट चिरके बच्चा निकार

जाईं । भगवान् अत्रा कहटी अलप हो गैलाँ ।

मोटे सहुवक् सपना फेन टुट गैलिस । लग्गारावाला पेट सुहराई लागल । कहुँ अपन पेट टे ना चिर गैल वा कैहके ? सँगे सुटल जन्नीहे हेरल । विचारी बषौठी लर्का, ना टे सास ससुरवा मजा मानिस, ना टे ओकर यी कलोठवा ठरवा । टब्बो कत्रा लगनसे काम कर्ले वा, विचारी । आव इही कब्बो नै दुःख डेहम प्रभु ।

सपनम् बिश्वास नै कर्ना सहुवा चिन्हल डक्टरवक ठेन सल्लाह लेहे गैल । ओ, सपनक् सारा विवरण बत्वाइल । डाक्टर हँस्टी कहल- अपनेन ठूल हुइलक् चिन्ता सटाके ओसिन सपना डेखलक हो साहुजी । असिक करी, अपन गुह मुँट जँचाके रिपोर्ट लेके आई । का चीचके कारण ढिंर बहटी जाइटा, मै हेरम ।

डोसर रोज सहुवा रिपोर्ट लैगैल । डक्टरवा चश्मा लगा लगाके रिपोर्ट हेरल, नै विसोस लागके रिपोर्ट जँचुइयाहे फेन पुँछल, टोन रिपोर्ट ओहे अझिलिस । डक्टरवा कहल- बधाई वा साहुजी । अपने टे अगमजानकी बटी, अपनेक सपना पूरापूर सही निकरल । कलजुग लाग गैल, आव् अपनेक शरीरके मेरमरीक वैज्ञानिक परीक्षण हुइ । मोटे साहु डरैटी कहल- अपने केहकक बधाई डेहटी । का जे वैज्ञानिक परीक्षण हुइ कहटी, मै नै बुझलु जे ।

डाक्टर मुस्कुरैटी कहल- अपने अंशही हुइल बटी साहुजी । साहुनीहे छाई लर्का किल पाइल कैहके मजा नै मानी । लि आव अन्नेहे छावा लर्का पैबी ।

सहुवा छक्क पर्के दंग परल ओ कहल- एक टे आउर जने खेलवार कैके परेशान पर्ठा । अपने फेन मोर ढिंरउपर मजाक ना करी डाक्टरसाहेब ।

डक्टरवा कहल - मै मजाक नाही, सही बात कहटुँ साहुजी । अपनेक रिपोर्ट उहे बोलटा ।

सहुवा भारी मनले घरेओर घुमल । ऊ दिनसे ऊ टवन भवन हो गैल । सारा जिउ सुखाई लगिलस । सोचक मारे २/३ महिना बिट

गैलिस । सहन्या सोंचल, साहुजी डुब्रैना दवाई खैठाँ काहुन् । बस कुछ नै पुँछे ।

सहवा भगन्वक बात सम्भे - अंशहीमे जन्नीक हेरचाह कर्ना चाही । चिन्तक मरे मन लाग, नैलागके फेन बुद्धियक सेवा सुसार करे । बुद्धिया दंग रहिस कि यी तिश्रा लर्कक सेवा सुसारमे साहु लागल बटाँ कैहके । आब टे शायद इहे अठवार लर्का हुई, अप्की जरुर छावा हुई, पेटेम भरभर भरभर मारठ । सहन्या हाँस्टी कहली ।

ओहोर सहवा रोइन छोइन मुँह पर्टी कहल- अरि बद्दि, पहिले टै लर्का पैठे कि मै । डाक्टर कले बा महुँ अंशही बटुँ कटि ।

सहन्या ठिठा मारमार हाँस्ली । पुरुष (थारू) मनै फेन कहुँ ढिंर बोक्ठाँ ? नै पट्यइना बात । सहवा सारा बिवरण बट्वाइल । सहन्या आउर हाँसे लगली । अझ ऊ २/३ महिना पहिलेक बात । ऊ टे कोन्टी बहारे वेर टोहार जँचाई जैना मुँट सिसी ढँरक्के अँरा गैल रहे । बस् गरिवा पाइक डरे अपन मुँट ओम्ने डारके बन्द कै डेले रहुँ । डक्टरवा ओहे मोर रिपोर्ट हेरल हुई ।

बल्ले सहवा हाँसल । ढिंर छामल, पच्कल भेटाइल । चलो इहे चिन्तक बहानम मोर ढिंर टे घटल कना सोंचल ।

खिस्सा अत्रेम् खतम हुइल । कोई ढिला नेंगी टे कहठाँ । अरे हाली नेंग रै, ढिंररार जन्नी नेंगेहस करठे । ढिंररार जन्नीन् उप्पर सोगाइक छोरके ओइसिन कहुइया थारून् (पुरुष) टे भगन्वा फुरहन्ने ढिंररार जुनी डै डेना चाही । अंशही जन्नीन् नै सहेरना थारून् भगन्वा फुरहन्ने ढिंररार जिन्नी डै डेना चाही । कि कसिन पाठकबृन्द ?

विहान, २०६८

चुक्कीक् ठुवठुवकी

‘चुक्की’ हे अचकल ‘पिकनिक’ शब्द विस्थापित कै डेहटा । पहिले-पहिले बनकस कटौनी, काठीपाता करौनी, घाँस कटौनी आदिक् नाउँमे वर्षक एकचो गँवल्यन चुक्की खाईट । भाल मन्द्रा बजाके, हुरडुँगवा, झुमरा नाचके राहारंगित करिंट ।

आब टे चुक्की खैना ना टे कौनो बहाना चाहल । वरसमे कै फेरा हो कैनै चुक्की टे । अद्रिक अद्रिक चुक्की । हुइट-हुइट बुक्की भाँरा खेला लर्कन्के फेन लभारीक नाही फुरहन्ने चुक्की बनाइट डेख्वो । मिस्टरयिनसे मस्टरवनसम, भन्सरीयासे भैसरवनसम, वर्दिवासे बहिडरवनस, कुँवारी (भोज नैहुइल) से जुवारीसम, साहुनसे लेके सम्धीसम अद्रिक अद्रिक चुक्की डेख्वो । साहु मिलन, गोटियार मिलन समारोह बनाके चुक्की खैना मनके चलन चल रहल । अत्रे कित कहाँ ? कौनो डूर बजार घुम्के अझी टे चुक्की, वैक लागके पास होवउनी फेन चुक्की । कौनो बहाना पैना चाही, मनैनहे चुक्की खैना बहाना जुट जैठिन् ।

मैं शायद तीन कक्षा पास हुइल रहुँ, बरबटी सरबटी । हमार घरक ओबरम बरी स्कूलियन पढे आइट । बस पास होवौनी चुक्की बनैली, खुरबुस्नी लर्का । सटिल्क उपरक् हडेरवा सेह्ना विना बगाइल ढोके लेके गैलुँ, संघरियन बनाके गरियइलाँ । मोरिक पहिला चुक्की इहे रहे । टब्बे चुक्की कैसिक खैली ओत्रा सम्फना फेन नै हो ।

छोटेम जो नेगके गाउँक मनैन्संगे पाटनके मेला हेरे गैल रहुँ । मेला हेरौनी, दुसरका चुक्की खा गैल रहे । छोट रहुँ, टब्बो मन्के सोख्ले रहुँ चुक्कीम् । टब्बे पाटन मेलम पर्दामे पहिली बार सलिमा हेलें रहुँ । सलिमक् नाउँ टे याद नै हो । मने अमिताभ बच्चनके नाच रलक गीत जिसकी विवी मोटी, उसका भि बरा नाम है, अरे विस्तारा पे लिटा डो गड्डाका क्या काम है कना गाना अभिनसम याद वा ।

एसएलसी सरासर पास होवउनी फेन चुक्की नै खा गैल । जबकि मोरे संगे पहलक गाउँक दुई संघरियन वैक लागके पास हुइलाँ टे चुक्की बनैले रहिंट । २०४४ सालमे माघेम दशवक परीक्षा डेके देउखर देउपुर स्कूलीम खुरबुस्नी लर्का पहैना मस्टरवा बनल रहुँ । वैशाख १ गते चुक्की

खैना चलन चल सेकल रहे टब्बे । स्कूलीम लर्का, मस्टरवनके कहाई हमारसंगे चुक्की खाई । यहोर गाउँक संघरियन कना हमारसंगे खाई । दुई दिनके लग बनल मस्टरवा, मै अपन गाउँक संघरियनसंगे चुक्की खैना ठिक मन्लुँ । गाउँहीक् बगालेम चुक्की खैना डोसर कारण फेन रहे, यम्ने बठिन्यन फेन रहिंट, ओहोर स्कूलीक चुक्कीम खुर्बुस्नी लर्का । टिसेम पर चुक्की खैना ठाउँ अक्केठेन परगैल । स्कूलीक लर्का/मस्टरवन हमार साथ नै डेलो कैहके मन्के गरियइलाँ ।

गाउँसे करीब डेढ घण्टा नेंगके अर्जुन खोल्वम चुक्की खाई (लावा वरष मनाई) जैना हौस्याई हम्मे । एकसल्वा चुक्की खाई गैल वेला सलाई कोइ नै बोक्ले, कोइ टे माखुर नै पिनाहा, के बोकी सलाई ? बस पहाडके टिपुनीम एक घर ढुँवाइट डेख्ली टे उहाँसे बरल ठेठ्कीक् आगी लेले अझ्ली, टब बल्ले बनल भन्सा ओ शिकार रिभल हन्सा ।

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, घोराही क्याम्पस पहेवेर अर्जुन खोल्वम थारू संघरियनके चुक्की बनल रहे । एकठो मिनकेटन कना संघरिया मट् वार होके बन्वम सुट गैलाँ । सबजाने टे टिल परल अवस्थम के बोक्के लानी हुँखिन । रातके २/३ बजे ओर निंद खुल्लिन टे बिचारा गाँर कडै ले लगोक गाउँ देउपुरमे सुटे अझ्लाँ । क्याम्पस पहाई वेर जो भैस्कोर्मा गाउँमे शायद २०४८ सालओर चुक्की बनैले रही । रात्री स्कूलीक लावा चब्डल कोठा । नाचट-नाचट चब्डल कोठक पैराँ निकर गैल । ओम्ने गोर अलभके यी जिउ गिर परल । ओड्से डाँहिन गोरा नै टेक्ना हो गैल । भद्या बोक्के सुटाई लैगैलाँ । डेढ महिना नंगरधोच कर्लु, अभिनसम लम्मा नेंगाई हुइठ टे बढा जाग जाइठ । असिक चुक्की फझेट डेले वा टे उही विस्राई कहाँ सेक्जाई सस्सर नैहके ।

२०४९/२०५० सालओर देउखर बनगाँवा स्कूलीम महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, घोराहीम क्याम्पस पहुँया थारू संघरियनके फेन डोसे चुक्की बनल रहे । वरस दिन पहिले चुक्कीम मट् वार होके नच्लक गोरा बिगर लक यी जिउ ड्राई पिकनिक बनैना प्रस्ताव करल । प्रस्ताव पारित फेन हुइल । मने चुक्की खाइवेर दारुक् ठुकुक्की फेन छुटे लागल । स्कूलीक ओल्टार लर्का नूकनूक सिलवन्दी खचियइटी रलक खबर मिलल टे मुट् ना बहाना लेके ओंहरे गैलुँ । एकठो लौरा कहल- ‘ड्राई पिकनिक बनाइ

कहुइया खास मनैया उहे हुइट। हुँखिनभर पियक ना डेऊ।' ऊ बाहेक कौनो चुक्की सोला बिना नै हुइल। संघरियन चुक्की खैना ठाउँसे गोचाली मिलाके नन्तक सम्भलेसे यी लिख्नौटी लिखेवेर लाज लागठ।

२०६१ साल बैशाख १ गतेक रोज जो सारा लर्कापर्कन, काठमाडौंसे नेपालगञ्ज कैगैले रहुँ। डगरेम बगालीक बगाल चुक्की खउइयन डेख्के परिवारिक हुइलेसे फेन चुक्की खाइक छोरके बेकारमे काजे आभ नेंग्ना साइत बनैलुँ कैहके अपनेहे गरियाउँ। कबोकबो चुक्कीम चिट्ठा फेन परठ। युनिक नेपाल बर्दियाके २०६२ सालओरिक लावा वर्षक् चुक्कीम व्यवस्थापकलोग मही पहुना मानके मोर पैसा नैलेलाँ। एकसल्वा थाकस उपत्यका कमिटी काठमाण्डौक् चुक्कीम लेट जाके बिना पैसा बुझाइल चुक्की खाके नेंगडेलुँ। का करे पैसा नैडेलुँ कैहके अब्बेसम पस्टैनुँ। ओहे गुन टिरक मारे हो कि का आब हुइना हरेक चुक्कीम सब सालहस एक ना एक संघरियक फाडिल पैसा टिर्नुँ।

चुक्की खाइवेर अक्सर रुप्पा नै पूरके चुक्की खैना ठउँहीम् जो ठपे परठ। का करे कि विद्यार्थी संघरियन विशेष कन्सेसन डे जाइठ। मने थारू युवा परिवार लगायत के २०६७ फगनेम कैल चुक्कीम ढेर रुप्पा उब्ल अचम्मक् समाचार सुने मिलल। मै उ चुक्कीम उपस्थिती जनाई नै सेक्लुँ। काम विशेषले सौराहा रहुँ टैन मन काठमाण्डौक चुक्की स्थलमे रहे।

कोइ-कोइ मनै चुक्कीहे बाहियात कार्यक्रम कहठाँ। ओत्रा रुप्पाले टे मै घरहीम मजासे ठप-ठप, अधाके खाके मनालेम कहठाँ। ओइसिन मनै शायद अक्केली कोल्काही खैहीक लग किल जलम लेले रठाँ काहुन्। चुक्कीम ढेरजन्हनसँगे खैना टे एकठो बहाना किल हो। ओकर खास उद्देश्य संघरियनसे घुलमिल कर्ना हो। चुक्कीमे रमाई जन्वी कलेसे यी रसगर लागी, ठिक्के पर पिबी टे अरगर लागी, बरवट्टी जैबी टे भरगर लागी। कोइ मनै चुक्कीम दिल साटासाट कैके जन्नी टक बना लेठाँ। टैन फेन हम्मे चुक्कीक् महत्व नै बुझ्ठी। मोर टे चुक्कीक् नाउँ सुन्ती कि ठुक्ठुक्की छुटे लागठ।

बिहान, २०६८

किरिया खाइ हेगास लागल

अपने दिनमे कैचो हेरठी ? बरे हेगढुइबी विहान ओ साँझ कैके दुइचो । इहीसे बहटा हेगे लग्बी कलेसे मोर टे पेट गरबर हो गैल, हेगनी पोक्नी लाग गैल कना अनुमान लगाई लग्बी । हमरिहिन दिनभर कुचुर कुचुर खैनास मन लागठ, मने घनु घनु हेगनास मन लागे कहाँ । खैनासे हेगना करा कहना कहकुट पक्के फेन ओस्टे नै बनल हो ।

हमार गाउँधरमे हेगनरिया (चर्पी) बनैना चलन आम्हीन बहुट कम बा । ओहे ओर्से कभु काल्ह एकफाले पेट मुर्डाठ कलेसे अत्रा करा पर जाइठ कि कुछ कहे ना । यी लिञ्जौटीमे हेगासक भारे करा पर्लक यी पर्किकारके अपन अनुभवके साथ साथे संघरियनसे सुनल बातेम फेन पन्वा डर्ना विचार बा । जरुर फेन एक कोन्वम वैठके मुसुर मुसुर हाँस डेबी कना अश्वा बा । मने अत्रा जोर फे ना हाँस्बी कि हाँसट हाँसट अपनेक गु मुट चु जाए । यी जीउ ढेर हाँसुइयन्हे हाँसट हाँसट जंघिया फेन छहल बहल पर्लक ढेर डेख्ले बा ।

अच्छा बातक गोंरी डारी । एक बेर यी जीउ नेपाल देशक राजधानी काठमाण्डौ जाइटेहे । बसेम सौरटसम पेट कौनो चालचूल नै कैले रहिस । एक रात पहिले सवनियक मच्छरी कुछ ज्यादे हसुरले रहे । इही डर रहिस सवनियक मच्छरी पेटेम कुछ बवाल ना कर वैठिट । हिन्दीमे एकठो कहकुट बा जो डर गया ओ मर गया । डराई हस कर्टी किल एकफाले जिउ ढसाकसे कैल ओ लागल पेट बदरीहस गुरुराई । जिउ गुर्चाई हस कैल, टरेसे पिच्कारी मर्ना अस करे

लागल । बस टब्बे कपिलवस्तु चार नम्बर कना ठाउँमे पुगल रहे । लकिन यी जिउक हेग्नीक रफ्तार साहे सात नम्बरसे उप्पर पुग गैल रहिस । ओहे ओर्से पेट पकरले पैण्ट सिमोर्टी कण्डक्टरवाहे कहल- ठाउँ हेरके कहुँ गाडी रोक डेउ एकघरि । मोर पेट एकफाले गरबर हो गैल ।

लकिन कन्डक्टरवाहे मोर असली कथा व्यथा का पता । बात हल्का ढंगले लेहटी कहल- काँ जाँ पायो त्यहाँ गाडी रुक्छ । अहिले सुनवल खाना खाने ठाउँमा रुक्छ, त्यही काम कुरो गर्नु होला । मने जैसिक टैसिक पेट ठम्हल । मन कहल- लेउ, वेंरा पार हुइल । लकिन जब भर्कन ओर्से डार जाई, डेहरी भर जाई, कलेसे आन नै खोलके टे कामे नै हो । नै ते डेहरी फुट्ना संभावना । बस गोरसिंगिया ओर पुगल टे मोर धोती फेन खुले लागल । अपकी खलसियाहे कहलुँ- अरे भैया एकघरि गारी टे रोक्दे । मोर गाँरीक सुर्कुन ढिल हो गैल । चुना हस करटा । लकिन उहो रहे चिम्मर काठीक । पेसेन्जर छैनन्, बुटवलबाट सम्म पाइएलान् कि भनेर देखु हुन्न गाडीको स्पीड । काँ रोक्न मिल्छ ।

गाडीक भित्तर मुलुर मुलुर हेर्लु । मोर लगायत जम्माजम्मी पाँचठो छाँही बिलाइल काठमाण्डौ जैना । फूरेसे गारी व्याङ्गे खाली रहे । नाइट गारी रहे, बत्ती नै बर्लक ओर्से अन्धारकुभ रहे । जंघिया पैन्ट लेटफेट कर्नासे मोर दिमागमे अचानक एक उपाय फिलिकसे करल । भोलक भित्तरसे बरसाठीक भोला निकार्लु । ओ पूरे खाली रलक बसक पछिल्का सिटमे जाके पैन्ट जंघिया निस्ट्रवाइक मजासे नै पैले रहुँ कि गाँरीतर ढैल बरसाठीक भोलम अत्रा फोर्ससे पिचकारी मरटी मच्छीनके भूर फुटंगा गैलिन कि एकफाले सनच पटल । गोभुम मनरखीक डेहल रुमाल रहे, ओहियैते गाँर पोंछाही हो गैल । बसक सीसा पूरा खुलल ओर्से बरसाठी बनाके फर्फराए । बास्तवमे यी जीउ डराए, बसके स्टाफ जान ना लिंट कि मनैया कुछ गरबरभाला करटा ।

बास्तवमे बीरबल अकबरके साम्ने संसारके सबसे भारी आनन्द शौच क्रिया (हेग्ना) हो कना ओस्टे नै कहले हुइट । एकठो भव्य

भोजेम राजा अकबर पुछलाँ- लि सबजाने कहिं, संसारके सबसे भारी आनन्द केम्ने वा ? कोइ कहल- जाँड़ दारु पिना, शिकार मच्छी खैना, जुवातास खेलना, कोइ कहल- जन्नीन्‌से सुत्ना । जब बीरबलके पाला अझिलिन टे कहलाँ- हजूर राजा साहेब, संसारके सबसे भारी आनन्द शौच क्रिया (हेगना) मे वा । सब जाने लगलाँ हाँसे । अकबर कहलाँ- अगर अपन बातहे एक अठवारके भित्तर प्रमाणित नै करे सेक्वो कलेसे बीरबल टुँ देश निकाला हुइबो ।

एक अठवारके भित्तर दरवारमे भव्य भोजके आयोजना कै गैल । बीरबल भन्सरियन्‌से मिलल ओ अकबरके खानामे कोरु, तुरुन्त हेगनी लगना मेरके चीज मिलाइ कहल । खाना मजासे पेटेम पहुँचे नै पैले रहे, टब्बेहे राजा अकबर पेट ठम्हले हेगनरिया ओर डौरलाँ । लकिन उहाँक दवारीम टाला मारल रहे । चौकीदार जनैला कि यकर कुँजी बीरबलके ठेन किल बटिन् । बीरबलहे चुप्पे जाके अकबर हेगनरियक दवार खोले कहलाँ । बीरबल टिर्छी लजर मर्टी कहलाँ- भोजेक मजा लि राजा साहेब, का करे अँझिठर गोइठिर करटी । अकबरके हाँठजोर बिन्तीमे बल्ले बल्ले दवार खोल गैल । बरे घचिक रैहके राजा पेट सुहरैटी हेगनरियक भित्तरसे निकरला ओ कहलाँ - हाँ बीरबल टुँ ठीक रहो । फुरहन्नेसे संसारके सबसे भारी आनन्द इहे हेगना काम हो । बिदेशीन्‌के कार्यालयमे जैबी टे ओहाँ हेगनरियाहे 'रेष्ट रुम' याने कि आराम कोठाके रुपमे लिखिल भेटैबी । टे यी रेष्ट रुम बनैनामे थारू भाइ लोगनके काहे कमजोरी वा, बुझे नै सेक्जाइठ ।

हुइना टे पहाड़के बरी मनै फेन सूस्नाले गाँर पोंछके रैह जैठा । लकिन ओइने रुख्खा बरिख्खक् ओल्टार नुक्नारेम हेगठाँ । हमार तराईमे टे टवाटीक् खेतवम, डिहवम । बरे हुई टे दुम्नक ओल्टार, बेन्धवक पाढ़े फेल्फेलवाइट भेटैबी ।

मै सुत उठती कि कम्तीमे एक लिटर पानी खंचियइठुँ । टव बल्ले पेट सन्सनाइठ । ओ, हेगास लागठ । अगर पेट गरबर वा कलेसे सुटउठकी कि गाँर ढुकपुक्की खेले गालठ । ओइसिनमे तुरुन्त लगगे

हेग्नरिया नै हो कलेसे उपाय नै हो । २०६४ सालके वैशाखमे मै कैलाली टीकापुर नगरपालिका वडा लम्बर एकके इन्ड्रैट्या गाउँमे गैल रहुँ । चिन्हजानके संघरियनके घर दूर दूर हुइलक कारण मै गाउँक बरघरिया भोलबहादुरके अनुरोधमे उहाँक घर बैठ गैलुँ । मोर अनुमान रहे बरघरके घर टे जरुर हेग्नरिया हुइहिन । सकारे पुछलुँ – बरघरजी टट्ठी करे जैना रहे कहोंर बा ना ? मने मोर यी प्रश्नहे निराश हुइ पर्लिस । बरघर जनैलाँ - हजूर मोर टे का यहाँ गाउँक कौनो घरेम फेन हेग्नरिया नै भेटैवी । यी नल्कीक पँजरे भाँरा बा, पानी भरि ओ पुरुव और खेतवा ओर चला जाई । मै नल्कीक पानी भरटी सोंचे लगलुँ - जे अगुवा, टे डगर हग्वा कना कहाई सही हो । बरघरियक घर टे हेग्नरिया नै हो कलेसे गाउँक मनै कैसिक बनैही । पानी भरती साइट पुँछ उखार दौरलुँ । का करे कि दुम्ना बहुट दूर देखाई परठेहे । दुम्नाके ओल्टार अभिन अचकचे हेग्ले रहुँ कि एकठो लौरा बोटलक पानी लेले भहुटसे कुदगल । मोर जिउ ढसाकसे करल । लौरा तुरुन्त औरे ओर भागल ।

आजकल मोर घरक मनै गोवरग्याँस बनैले बटाँ । ओम्ने हेग्नरिया जोरल बा । हेग्नरियक लग समस्या नै हो । कुछ बरस पैल्हे हमरहुँन भिन्सहरी उठे परे, सुरक्षित साथ हेगक मारे । मकै छेंक भर हेग्नक समस्या नै होए लकिन बादमे मकै तुरुइयनके कर्रा । हमार भाइ एकबेर मकैम शौच किया करटिहिट । काका अत्रा हेगासल मकैम छिला कि गैडन् नन्हे लारा ढिलैटी पछमुरे हेगे बैठे लगलाँ । टनिकके भइवक कपारिम लेरे गिरैना हस । मकै चन्याक मुरुक करट सुनके भाइ साहेब चिल्लैलाँ - मै बटुँ काका ।

उपरक उदाहरण हेरि, हेग्नरिया नै रहलक दशा । हेग्नरिया नै होके हमार गाउँक एकठो लौली कोन्टीम बरसाठीम् हेगिट ओ छिमेकीक बारीम गुहाहा बरसाठी बगाडिट । छिमेकी सोंचिट- छोट लर्कनके गुह टे अत्रा ढेर ढोटा नै रहना चाही । एकदिन ओस्टे सोंच्टी रहिट कि भहुटसे ओहकार आघे बरसाठीक गुह गिर्लिन । बगुइया उहे

लौली, ओट्टेसे ले बैठक बैठाही । हेरी लाजक ठोपरा ।

थारू कल्याण कारणी सभा क्षेत्र नम्बर- १, देउखरमे कार्यरत बुदु मिश्रुलाल चौधरीके विश्लेषण बटिन्- थारूनके जन्नी अक्सर घरक, बेन्डवक ओल्टार हेरठाँ । खेतवक दुम्ना पुगना ओइन ठेन टेम नै रठिन् । कोइ ओहे डगर नेंगे लागी टे अड्टी रलक लेंर चट्से काटके उठ जैही । गुहे ठम्हा लिही । वस, दिनभर भुसुर भुसुर पदही । बत्ओइही- अहोई काल्ह का खा लेले रहुँ, बनाके पेट फूल छस वा । उहाँ नै जन्नी हेरटी हेगटी चट्से लेंर काटके उठलक । लौरा मनै लाज पचाके केंह कुँह कैके बैठल रैह जैही, ओइनके कहाँ लाज ।

ओइसिन टे छोटक कैलक कर्मना आजकाल संझटुँ टे मही बनाके लाज लागठ । ५/६ बर्षक रहल हुइबुँ । स्कूल फेन नै जा जाए । हम्मे वेरी जुन दीया ठेन बैठटी कि बहनी सुँगा सुँगा खेलाई । मोर बुदी डोडली कहली- अरे नत्या नुक्नार कोन्वामे हेगडेहो बेन ऐसिक आगी ना खेलैहो । बुदीक बात मोर मनेम गर गैल । आगी खेलाइक टे छोरी डेलुँ । मने घरक सबसे नुक्नार कोन्वा काकीन कोन्टी जव जव हेगास लागे उहे निर्धक्के जाई लगलुँ । कुट्टिलिक सन्ढरिम मै सुरक्षित ठाउँमे हेगुँ । एकदिन बुदी मुसनके भाँठ करल हस डेख्ली टे मजासे हेर्ली, छोट लर्कनके गुहहस पाटिर लेंकिक, कौनो दुरह्वाइल, कौनो सुखाइल, कौनो जुराइल । बुदी मही प्यारसे बलैली ओ कहली- नत्या एकठो बात पुछ्टुँ, मने ठागिस नाई । मै नै ठागम कैहके मुरी हिलैलुँ । ऊ कोन्वक तोर काम हो – बुदी गुहक भाँठ देखैटी पुँछ्ली । मै गर्वसे कहलुँ- हाँ ठही टे कले रहिस जे, नत्या नुक्नार कोन्वाम हेग डेहो बेन आगी ना खेलैहो । बुदी ठिड्डा मारके अस्सा हँस्ली ओ लगली सारा घरक सदस्यन मोर बिवरण सुनाई ।

एकठो मोर चिन्हल साली कीर्तिपुर नेवारहे थरवा लेले बटी । उहाँक घर एकदिन गाउँसे पहुना आगैलिन । जनैली, काकु नेवारीनके दारु ऐसिन कर्ग रहठ, अपनेहे ठहाँके पिइस । ठकल हरल काकु फोहैटी कहलाँ- अरि भतिज्या मोर डोज बरा वा । अत्रा मानक दारु टे मै

अक्केली पि लेम ।

मजासे खवा पिवाके पहुनक बिस्तारा लगागैल । पहुना रातके हेगसले उठ्लाँ । शायद अडनम जाई हस लग्लिन्, खटियमसे उटरटी साइट छोटा भर हेग डेलाँ । सकारे जव उठ्लाँ, गल्तीक ऐहसास हुइलिन । हेला, यहोर उहोर अपन पहुरा नन्लक टेपरी भेटैलाँ । ओहियैले छोटा भरके गुह छोप डेलाँ ओ अपने चल डेला मोर्निंड वाक । बताई, उ गुह काहके बगाई वेर उ घरगोसिन्याहे कैसिन लागल हुइहिन् । हेगुइया मनैयाहे सातचोसे उपर टे जरुर सरापल हुइही । ओहे ओर्से हमरिहिन पहुनाई खवाइक साथ साथे हेगाई कैना चीज फेन जाने परठ । पेट ना विग्रे कैहके बासीतासी नै खाइ परठ । नै टे जिन्नी भर लाजक छत्री ओहें पर्ना बाध्यता आ सेकठ ।

यी लेख आउर बहैना विचार रहटी रहटी हेगास लग्लक कारण इहें बन्द करे परल । किरिया खाइ हेगास लागल राम रे । मै हेगक मारे लारा छोरे लगलुँ । अपनेनके पह्नामे डिस्टर्ब हुइल । क्षमागुना माफ कर्बी ।

विहान, २०६४

ढों ढों पों पों

“गाँउक भराली बन्वम्‌से काठी पाता नान्‌के भोज्हा घरक बहरीम बैठके जाँर पियट रहिंट । अंगनम सूजी अपन बाजा बजाइट रहिंट, ‘टिपुन्नी- टिपुन्नी भयाम- भयाम ।’ ढुटुवा अपन तालमे बोले- ‘ढों ढों पों पों ।’ ओहोर टिम्की बोले- ‘अक्के चुठी टिम टिम ।’ सब बाजा मिलके बोले-‘ रात भर गमागम, रात भर गमागम’ । भोज हेरुइया गाउँक लर्कापर्का जन्नी थारू चिल पों करटी जुटल रहिंट ।

पाठकवृन्द, उँपरक भोजक यी जीवन्त बयान मोर नै हो । देउखर पर्सियासे हाल बर्दिया छारा कैके गैल कथाकार कान्तु प्रसाद चौधरीके हो । ‘विहान’ पत्रिका जब २०४६ सालमे पहिला फेरा यी दिलबन्धन शीर्षकके कथा निकरल, टब्बेहे यी कथा ओम्ने समावेश हुइल रहे । प्रकाशनके १९ वरस बाद शायद यकर महत्वहे ध्यान डेटी २०६४ सालके विहानमे फेन डोस्ये यी खिस्सा साभारके रुपमे छ्याप गैल बा ।

उ जबानम पशपंक्षी बेन बोलिट कटि । शायद टब्बे भोजवियाह करेबेर ओइनोहो बाज बजाके ढों ढों पों पों पारट रहल हुइही । मने यी मेरके भोज्हा बाजा आब् दीया बारके फेन खोज्ले नै मिलठ ।

जिन्नीमे एक बार कै जैना भोज बाजा बजाके किही नै कैनास लागी । टब जबानम् हमार आजा बुदुन छेम्छेम्या बाजा ढोल डमैया, ढुटुवा, टिम्कीके गुन्जनसे सात गाउँ हल्ला बोंग करिट । लकिन ऊ जवाना रैह गैल कहाँ ? आब टे ‘चोलीके निचे क्या है, चुनरीके पिछे

क्या है, हाई छमिया छमिया' गाना गवइटी ढोल डमैयाके ठाउंमे लौडिस्पिकर आ राखल । पुरान बनौटी भोज कैके भिडियोमे खिचे परना जरुरी बिलाइठ । नै टे आधुनिक दुल्हन यी पुरान बाजा मन परैबे नै करठाँ, लोप हुइना ढन्ढा वा । दुल्हनके किल का बयान करे, दुल्हनियन फेन ऐसिन बाजक गाँठी नै लगिठन् । एकठो कहाई वा, समय समयके बात मुर्धी मारे लाट । लावा दुल्हा दुल्हनियनके भित्री खिस्सामे पैठलेसे पेंउडा लगाई नै बन्ना भोंगा परल बिलाइठ ।

इहे बाजाके बात बत्वाइ ना टे । पाँच बरस पहिले एकठो संघरियक बरात खेले जाइटिही । हमार बसेम लौडिस्पिकर बाँढल नै रहे । हमें कही, लेउ आब भोज सुनसान हुइना हुइल । पाछे पटा चलल कि दुल्हनियक घर पुगनासे पहिले डगरेमसे बाजा लेना वा । ना कटि की बेन्ड बाजा तयार रहे । बाजा टे बाजा, रातके पटुनियनके नौटंकी नाच फेन सजल । मै सुन्ले बटुँ, पहिले पहिले बरतियनके स्वागतमे रात रात भर भुमरा, हुर्झुर्वा नाच होए । हुइट-हुइट आब हमार मौलिक नाचगान हेराके पटुनियनके नाच फेन । गोख्खै से, कहाँ हेराइटा हमार नाचगान ? कहोर नुकिक् साँढा खेल्टा हमार संस्कृति ?

उपरक 'दिलबन्धन' कथामे कान्तु प्रसाद चौधरीक एकठो पात्र बटिन्- 'मंगलवा' । टब जवानम् जवान बठिन्या, छोट लौंरासे भोज कैना ढेरके चलन रहे । मंगलवक् फेन गेरा बरसके उमेरमे भर भर जवान बठिन्यासे भोज हुइल रहिस । ऊ जन्नीक्मे सुते जाइक मन नै करे । एक रात डाई चुप्पेसे पटुहियक कोन्टीमे सुता अझिस । रातके लगिस उही हेगास । जन्नी चुप्पे बोंका सौराके ठरवाहे हेगाइ लैजैठिस । लकिन करा हेगासक भारे ऊ जन्नीक पिंठारीम हेग डेहठ ओ ढेलाले गाँर पोंछके घरेम भित्र्या जाइठ । टब जन्नी बरवरैठिस्-मोर डाई बावक् आँख फेन फुटल रहिन कि का ? छावा कना हस ठरवा खोज डेलाँ ।

फुरहन्ने भोजक यी बास्तविकता पुरान पुस्ताके बहुट जनहनके जिन्नीमे मेल खाइठ । केकरो दुल्हा छोट टे केकरो दुल्हनिया । पोर

साल बर्दिया बरनाहा ओर गैल रहुँ टे एकठो बुदी मही खाइक डेके बाते चितेम अपन भोजक बात समझ लेलि- अई, का कहबो नत्या, मोर भोज हुइवेर अक्को छाती ओटी नै उठल रहे । भोज हुइलक बुक्री भाँरा खेले हस डान डान सुढ पैठुँ । बुदु फेन कम खिटराहा नै राहिट । कैह बैठलाँ- टोहार बुदीक छाती मही टे बहा डेलुँ हो नाति ।

'विहाबारी बीस बरस पारी' कना कहाई वा । लकिन अभिन नाकेम खटौर लागल दुल्हा विलौटी बटाँ । ओइसिन टे पहिलक अस बालविबाह अर्थात् छोटेम भोज कैना चलन बहुट कम हो राखल । मने मजासे बिना बाहल लच्यच्हे जवानमे अभिनसम हमार समाजमे भोज कैना चलन रुकल नै हो । टब हेरी तमासा भोज कैटी कि कचर पचर बषौंठी लर्का । १५ बरसके बठिन्या एकफाले ३५ बरससमके हस बिलौना । खेतीपाती, चुल्ही चौका, लर्कनके स्याहार सुसार । अपन स्याहार सुसार टे हेराइल । सायद मोर संघरिया बर्दिया, लौंडगाह्वक सोम ओहेक मारे ऐसिन गीत गैठाँ-

मच्छी मर्लो साली, खैलो दुइ डानियाँ

अक्के लर्का पैलो साली, गुहे गोनियाँ ।

ओहोर लौरा जुल्की सँवारके छ्हरिडु नेंगी डोसर जन्नीक खोजमे । घरक जन्नीहे डाईसे फेन बुहाइल डेखी । टब रातोदिन हैमस, भग्रा भाँटी । ओहे ओर्से आब डाई बाबा अभिनसम बुक्रीभाँरा खेले अस छोटे उमेरमे लर्कपर्कनके भोज कैनासे फेन छाई छावनके मन टटोरना चाही । कटि हुन् १६ बरस पार कैटी कि छाई छावा टे संघरिया बरावर हो जैठाँ ।

श्री बाल जनता उच्च मावि बनगाउँ देउखरमे मोर एकठो गुरु बटाँ । पाहा पण्डितके सिलसिलामे एकदिन बोर लागे बेर कहाँसे ऊ अपन ढों ढों पों पों के बात निकरलाँ । टब जबानम जन्नी रोजे मिले कहाँ ? डाई बाबा ठोकठाक खाके सम्धी सम्धन्या बन जाईट । ओइनके मन पराइल पटुहिया लेहिही परे । हुँकार फेन गाउँहीसे ठोकठाक खा डेलिन् ।

‘किरिया खाइ नै ठगके कहटुँ । एक अठवार सम खटलपाट लेहल हस हो गैलुँ । खानपिन हेरा गैल । का करे कि मोर जनेवा अत्रा करिया रहे कि चट्टले से टिट लग्नाहस ।’ मास्टर जीके ऐसिन भोजहा बयान सुनके कक्षक् लर्कालर्की हहरा उठ्लाँ । एकठो लौरा साहास जुटाके पुँछल- मास्टर जी उ बठिन्याहे छोर डेली कि लेर्लि टे ? - ‘छोरे पैबो ? बरात जैही परल भे । बरात जैना दिन भागट्हुँ कि, डगरेमसे पकरके लै अन्लाँ कोहिन् । मने का कहबो लर्को जिन्नी अस्टे हो । आब टे उहे करिक्नीक् मैया लागठ । एक घचिक नै डेख्बो टे अपन लर्कन्से पुँछबो । अरे दुहिनके डाई कहाँ गैल रेउ ?’

जिन्नी समझौता हो । जे मास्टरजीके नन्हे समझौता करे सिख गैल, ओकर जिन्नीक नँइया पार लाग गैलिस । नै टे खिस्सा ओहे हो, भग्रा शुरु । नाउँक ढारिक ढारा, ठरुवा जत्रा टे गारी भेटाई- ढेवरठुस्ली, कुकनियाँ, सिडटी, खटखेरी, नहडपदनी, डगरहेगनी, घोल्घोल्ही, टेरारी, कुबरी, नकटिस्लारी, तेलसारी, का का नाउँ हो का का ।

जनेवा चुपचाप ठरवक ढैल नाउँ उपनाउँ सह लेहल टे जानो ठिके वा । यदि ठोली बोली कैके ओहो नाउँ जुराई- घेघरहवा, ओडभस्कलवा, भैसा, खेचुहिया, मदुवा, ठेप्चा, गुत्यारिक ठरवा, बिलरा, पोंइढा, आदि आदि । ओट्ठेसे, शुरु हो जाई महाभारतके लडाई । कति जन्नी मनै ठरवा चहा जत्रा सोखाहा रहे मडुवा कैहेक नै गरियाईक चाही । नै टे ठरवनके रिस नाकेक टिपुन्नीम सौर जैठिन् । डोसर फल्नीक ठरवा कैहेके ठरवक हेलमेल कैल कौनो बठिन्यक् नाउँ लेके नै गरियाईक चाही । नै टे हाली सौता पैना प्रबल सम्भावना रहठ । कहाँ ढों ढों पों पों क बात कहाँ ठरवा मेहरवनके भग्रा । बात कुछ गरबराईहस कैल काहुन् । लि फेन ढों ढों पों पों मे जाई ।

आबक लौरन् बिना नै आँखीक विष कूल मारेहस भोजसे पहिले बठिन्या एक फेरो हेरे अस नै कैल कलेसे मोर कान काट डेबी । कोई टे लर्की हेरे दश ठेन जाई । शिकार डारु मन्के चाँपी । कौनो ना

कौनो कमी देखा डि, बस लेवे नै करी । रोज बखरिया गुहे गाँर कहे अस, जे जत्रे जन्नी रोजठ, उ ओत्रे फँसेटम परठ कटि, ढिंरार जन्नी पाइठ कटि । ओइसिन टे आब लवच्यन फेन भोजसे पहिले एकफेरा लौरक नाक नक्सा हेरक चहठाँ । भल्ही उहीसे बत्वाइ ना सेकिंट । एक भलक सम हेरके मन बुझाइक खोजठाँ । यी ओइनके अधिकार फेन हुइन् । जत्रा पुँछ पुँछ्वार लौरन कर्ठा, ओत्रा लैंवच्यन फेन करे सेकक् चाही । नै टे ढों ढों पों पों कैके भोज करो, अक्के दुइए महिनम् भग्गा होके ऊँ हो हों हों हों हुइल टे जिन्नी गैल भैस पानीम् ।

गउँहीमसे ढों ढों पों पों कैल हमार गोट्यारके एकठो डाढु जाँर पिके कबो कबो बबरैठाँ- 'राम रे भाइ । बेन सात पहार नाँघके जन्नी लै आने । यी गउँहीमसे भोज कैना बरा बेक्कार हो । गउँटा टे गँउटा । ना कबो मजासे खाइक पियक नेउटा डिही । उपरसे बलैही टे काम अहैही । कमसेकम सुजी लोहारिन वैद्ना कैहके बगाके वेरी टक डिही । गउँटा डम्डा हे पानी टक नै पुँछ्ठाँ ।'

आब गउँहिक दिदी बहिनीन् आँख लगैबी टे दुःख टे पैबी करबी भे डाढु, कि कैसिन ? मै उल्टे नोन छिरिक डेठुँ । ढों ढों पों पों करे वेर दुलहा सप्राईवेर, चाहे उहीसे पहिलेक वेरी जुन डिउली डरेवेर । चाहे बरात आइल वेला सम्धी सम्धा करेवेर या दुल्हनिया निकर्ना शुभ साइटमे होए । माँगर याने कि मंगल गीत गैना चलन वा । लकिन अजकालिक लर्कनके मुँहमसे माँगर सुने पैबी कहाँ ।

अरि विदा करो विदा करो
हाली हाली विदा करो
हाली हाली विद्वा कराई डेओ
लगन मोरे टरी जाई
दुल्हक ओर्से ऐसिन माँगर गाईक छोरके उल्टे लौडिस्पिकरसे
गाना छुट्ठ
'आए हम बराती बरात लेके,
जाएरों दुल्हनिया अपने साथ लेके ।'

बरात में ऐसिन गाना लगुइयन टे मही कन्पट्टिम चराट पर्नास
लागठ । भोज थारूनके कति, गीत भर हिन्दीमे । ऐसिन टे एक जात
नै सोहइठ । हम्रे उपराष्ट्रपति हिन्दीमे शपथ करल कैहके बिरोध कर्ठा,
लकिन अपन संस्कृतिमे हिन्दी घुसैठी । यी कैसिन विडम्बना ।

भोजक मेरमेरीक तरीका बा । गुपचुपमे कक्ना बझाके दुई पंक्षी
उर जैबी टे बाते खतम, ना ढों ढों ना पों पों । अपने लोगनसे कठेक
फटफटवाउँ । मही फेन बिदा करी काहुन् । बेन जैटी जैटी एकठो
अर्जी सुना मारूँ- मै फेन सुन्दुर, कँवारा, बावक् अक्के ठो पहल लिखल
छावा हुँ । कोई महीसे ढों ढों पों पों करक चहबी कलेसे खुसुकसे भेट
करबी । मनक बात झटसे कैह मरबी, मनेम ना ढरबी, नै टे गाँठ
परजाइठ । हाँ, दिल डेनासे पहिले मोरिक बारेम कम्तीमे तीन पुस्तक
पटा लगालेबी । नै टे सबत्या मुरी ना हो जाए ।

जय गुर्वावा । जय ढों ढों पों पों ।

विहान, २०६५

गोही पुराण

‘गोही’ यी शब्द कसिक बनल हुइल ? यी पंक्तिकारहे पटा नै हो । मन मिल्ना बठिन्या-बठिन्या बीच कहट सुन्जाइठ- ‘अहोई गोही आभ का तीना खैलो ? अहोई गोही असौ फेन डोसरे रेहारीक मेला हेरे जावी ना ? अस्टे अस्टे ।’ असिक पैलेलेसे संघरियाहे गोही कैह जाइठ । थारू भाषम शब्दके पाछे आधा ‘न्’ ठप डेबो टे बहुबचन बनजाइठ । गोही शब्दमे आधा ‘न्’ ठपके ‘गोहिन्’ याने कि संघरियन कना अर्थ लागल ।

‘बठिन्या-बठिन्या’ बीच ‘गोही-गोही’ कलेसे अटपटावन अन्खोहर नै लागठ । मने इहे शब्द जवान लौरा ओ लवच्यक बीच बेलस गैलेसे सबके आँखीक भाउँ चाकर हुइ लागठ, मनै दाँतेले जीभ काटे लगठाँ । हो, यी लेख ओस्टे लौरा ओ लवच्यक बीच, गोही टेकल विषयमे केन्द्रित वा । अपनेनके जरुर गाउँक गल्ली, कुवा, चौराहा, वैठकमे कबु अस्टे गलालाइट सुन्ठुइबी-

- अरे सुन्ले यार, रामसुन्दर टे बहुट कमाल कैले वा यार, अपन मलिकवक छाइहे गोही टेकले वा ।

- ऊ भकभेलवा फेन का डेढ्के अत्रा करिया गोही टेक्लक हुई ?

- गोख्खै, मंगलवा टे छेगरियाहस सुजिन्या बठिन्या हे गोही टेक्ले वा कटि ।

- ‘मिया बिबी राजी टे का करे काजी’ यी जवानम फे जात

पातके बात नै बत्वइना हो का । मंगलवाहे लुगा सि सि सुजिन्या जन्नी पल्हीस काहुन् यार ।

चलो यी टे हुइल गोही टेकुइयनके अनुमानित खिस्सक कुछ भक्लक । आब लागि यि पर्तिकारके फुरहन्ने भकासडार गोही टेक्लक कहानी, मेरमेरीक गोहीन्के बयान यानेकी ‘गोही पुराण ।’

अपनेनके कहहुइबी बभनन्के श्रीमदभागवत पुराण टे सुन्ने रही । सस्सुर यी गोही पुराण का हो ? जब भैरव अर्याल भुँडी पुराण लिख सेकठ केलेसे मैं गोही पुराण काजे नै लिखा ? सख्यक नाचेम जौन कृष्ण ओ राधाके प्रेम कहानीक बर्णन बा, मही टे उहे खाँट्टी गोही पुराणहस लागठ । राधा अपन ठरवा छोरके दही बेंचक नाउँमे कृष्णहे उक्वार भेट करे जैठी । ऊ टे पहिलक जबानक बात हुइल, भोज कर्नासे पहिले जत्रा गोही टेको । मने अज्जकल भोजक बाद फेन गोही टेके लगबो टे खेल खत्तम, पैसा हजम, ओस्टे औंकट्यार जन्नी परी टे अपनेक कन्पट्टिक भुट्ला एकठो फेन नै बँचाई, ना हो गोही टेक्लक सजाय ढेंकीक टेक्वा अपनेक लेल्हारेम परे ।

मै दाडदेउखरके मनै, करीब बीस-बाइस बरस पहिले आइए पह्वेवेर चितवन ओर घुमे गैलुँ । एकठो महागोहर गाल हुइल चमचम चम्कना बठिन्यासे परिचय हुइल । उ बठिन्या पुँछ्ल- दाड ओर लवण्डीन संघरियाहे का कठाँ ? मै कलुँ ‘गोही’ । नाउँ सुनके ऊ अत्रा घचिक पेट पकरके गुल्यार हो हो के हाँसल कि शायद ओकर हाँसट हाँसट कच्छी ओच्छी भिज गैल हुइहीस । चितवनके लडियम गोहवा मिल्ठाँ, जिही उहाँक थारू लगायत अन्य मनै फेन गोही कहठाँ । शायद उहे गोहवावाला शब्द किल गोहीक नाउँमे ओकर मनेम बसेरा कर्ले रहिस । हाँ, उहे गुल्यारी, गोहर गालवाली बठिन्यासे मोर पहिली बार आँख मिचौली हो गैल । गैल रहुँ, ३ दिने एकठो कार्यक्रममे भाग लेहे । कहाँक कार्यक्रम, कहाँक भाषण, कहाँ प्रतिवेदन ? बस उहे बठिन्यासे कार्यक्रम बनल, ओकरे सुन्टी सोहवन भाषण मे हेरागैल,

ओकरे प्रतिवेदनमे छलफल कै गैल । बस शुरु हो गैल गोही पुराण ।

टब जबानम ना टे गोभुम मोवाइल बोक्ना चलन रहे, ना टे घरे तारवाला फोन । बस्‌ले गुल्यारी बठिन्याहे डे डनाडन चिंडी लिखाही । ओकरो चिंडीक बौद्धार आइ लागल । ‘मै दुहार बिना जिए नै सेकम, हे मोर प्राण प्यारा, मोर एक मात्र दुहुँ हो सहारा, का का हो का नै’, उ कोहिन्यक अक्षर फेन कत्रा सुरधर, चिंडी फेन पहाटी रनास मन लग्ना, अक्षर फेन हेटी रनास मन लग्ना । ओकर फोटु पर्सक भित्तर ढैले रहुँ । सुटेवेर जरुर एकबेर नजर लगाउँ । सपनम आइस कैहके मनौटा मनाउँ । हे गोही पुराण ।

चितवनके गोही पुराणके कहानी ढिरे ढिरे एक कान दुई कान मैदान हो गैल । गउँहीम मोर एकठो लँव्यासे हल्का फुल्का टेन्टर मेन्टर चल्टेहे । ‘पानफूला’ नाउँ रहिस ओकर । फँसैना फेन उही रेहारिक मेलम एक विराँ पान खाके फँसैले रहुँ । मोर अक्के बीरा पान खाके ऊ अइसा मुस्की मारल कि मेरी बास्सै कार्यक्रमके ढुर्मुस, सुन्तलीहे डेख्के मै टे मरजैम कहठ, उहे मेर कनाहस लागल । हाँ, उहे पानवाली बठिन्या एकदिन अपन मन मिला गोहीसे बलौवा पठाइल, कि फलाने हे पठा डेहो कैहके । गल्ती टे मोर कुछ रवे नै करे, उहेसे डरैना केंहकक वात ?

पानफूला लागल बरबराई- अजकल टे मनै टेंह ठुठुनले फेन नै हेर्ना ।

मोर स्पष्टीकरण- अहोई परीक्षा रहे, ओकरे तयारीम रहुँ ।

पानफूलक बर्बराई ओरैहिस कहाँ- भुठ सबकुछ भुठ । केनी कहाँक छिनारीसे फँस रख्लाँ । घुबुर घुबुर चिंडी पठैठो कटि । पहल खिखल भेटैबो टे हमरिहीन हेवों का ?

उ का का बरबराइल का का नै, समझमे नै आइ लागल । बस अत्रे सम्फे सेक्लु । ‘पहल लिखल भेटैबो टे हम्राहिन हेवों का ?’ राम रे

मैं फे कैसिन आँढर मनै, गँवार बठिन्यकमे भुला जाइटहुँ, धत्तेरी, उहे बठिन्या मोर चब्दल आँख किलोर डेहल । बस उहीहे टेह आँखीले टे का फुटल आँखले फेन नै हेलु । मने आगे पहटी रही गोही पुराण ।

एकठो कहाई वा, चुम्बकहे चुम्बक टानठ कटि । ‘पानफूला’ बठिन्या अपन जौन गोहीसे मही बलौवा पठैले रहे, अब उहे बठिन्यासे मोर चक्कर चले लागल । दशवक परीक्षा डेके खाली फेन रहुँ । आब दिन कटैना बहाना ऊ बठिन्या बन गैल । ओकर नाउँ खैर असली नाउँ नै बटाउँ । बस समझली ‘चुम्बक कुमारी’ महीसे दुई दर्जा कम पहल रहे, द कक्षम दुई बार गुलिट गैल रहे, नै टे कैनो समयम अक्के कक्षम पही । यी पहल लिखल सुग्घर बठिन्या छोरके कहाँ पानफूलाके कोनम भूले चलगैल रहे, हाय मोर बुद्धि ।

हाँ टे पाठकबृन्द, यी चुम्बक कुमारीसे अइसा मैया बाभ गैल कि चुम्बकमे चप्टयहलेसे छुटक मनै नै कर्ना । कोहिन्यकमे खर्चा फेन टे कडेक हो कडेक कै गैल । मही डर लागे, नाहो गुब्बाराहस पेट ना फूल्जाइस । मने खेलकूदके कार्यक्रम जत्रा हुइलेसे फेन कृष्ण भगवानके दया कृपासे कुछ नै हुइल ।

यहांर दशवक रिजल्ट आइल । ठन्चे लम्बर नै पुगके ‘फर्स्ट डिभिजन’ नै पुगल । कहाँ पहना सल्लाह हुइ लागल । मैं कलुँ इहें गाउँ ओरिक क्याम्समे पहम । औकूटयार बाबा मानी का मानी - ‘यहाँ कुछ लावा विषय हुइवे नै करे । फटिचर (मस्टरवा) खाली बन्वे । काठमाण्डु चला जा, टोर मामक् छावा फेन उहे वा, सँगे रबो ।’ उहे विच्चेम डाई केनी का बाबक् कानेम खुस्फुसाइल, आउर टे नैसुन्त पैलुँ- ‘ठोठोर चुम्बक कुमारीसे लसर फसर’ अस्टे काने काने सुन्तुँ । टब टे बाबा ठोक्याक ठोक्यक लाठी पारके गर्जबो करल- पठा-पठा पठा-पठा इही काल्ही पठा, काठमाण्डु ।

अइसा अपर्फटमे काठमाण्डु आई परल कि चुम्बक कुमारीहे भेंट ओट करे नै सेक्लुँ । भेंट करुइयनके दशठो उपाय कहेहस ऊ कोहिन्या

खै कहाँसे क्याम्पसके ठेगाना पाइल ओ चिट्ठी लिखल- अहोई मही
कब्जु ना बिसैहो । मै बाहेक डोसरसे भोज कर्बों टे मै फुरेसे बिष
खाके मजैम । का जन्ले बटो ।

चुम्बक कुमारीक चिट्ठी एक मन टे मोर मुँरी पानीक ‘भौरी’
घुमाइहस फन्फन्वा डेहल । मने कहाँसे मजाकमे चिट्ठक उत्तर लिख्के
पठा डेलुँ- ‘मोर मनरख्ली चुम्बक कुमारी । दुहिन बिसैना टे बाते नै
हुइल । मने दुँ मुना उना बाते जिन करो । दुँ बिष खाके मुवो टे मै
चालिस खाके मजैम ।’

खै चिट्ठीक असर हुइस कि का । ऊ टे खाना पिना छोरके ‘
खटलपाट’ लैलेहल कटि । मोर ककनदरवा बाबा जब यी फेन खबर
पैलाँ । ओकर बाबासे सल्लाह कैके तुरुन्त चुम्बक कुमारीक भोज
झिन्डया भाँमर करा डेलाँ । करियालोठ कठबजिया ठरौवा चुम्बक
कुमारी हस गोहर बठिन्या पाई टे खोजी का ।

यहोंर काठमाण्डु ओर जुन मोर सँगे पहुइया गोहीन के अटाउँ
नै । पैसा फेको तमासा डेखो । मोर मन नै रटी रटी बाबा त्रिचन्द्र
क्याम्पसमे साइन्स मे भराना करा डेले रहे । कहाँ प्रेक्टीकलके
प्रयोगशाला, कहाँ मै बठिन्यनसे खेल हेरे रंगशाला । गोहीनमे झोकट
झोकट कत्रो दिनीम नै पैसा भवाम हो जाए । मने विचारा बाबा छावा
मन लगाके पहटा कैहके पैसा फट्से पठवा डेहे । पैसा फेन कहाँ लग
रहि ना ? मःम खवाऊ, फिलिम हेराउ, लाली, किरिम, पौडर ले डेउ ।
एकेरोज माँगन पूरा नै कैटी किल डोसर लौरकसँग मस्का मस्की । यी
कोहिन्यन टे चुम्बक कुमारीसे दश गुना आगे निकरलाँ ।

एकदिन सोच्नु- टनिक सोभक लँवन्या छाँटु । मोर आगेपिछे
आउर जत्रा करिश्मा, रेखा, मौसमी हस मौसम बदलटी नेंडठा, सकुन
गुडबाई कै डिउँ । मने अंग्रीम गनट गनट सँगे पहुइया कोई अइसा
लवण्डी मन नै भाइल । जेकर पर चुम्बक कुमार बने सेकुँ । अस्टे
सोच्टी रहुँ, कोइ मोर कोठक केवार ढक्ढकाइल । खोल्लुँ टे घरबेटीक

छाई। टरे उपर हेलुँ। राम रे अत्रा दिन मोर लजर कहाँ हेराइल रहे। उहे घरबेटीक छाई मोर प्राण लेनाहस मुस्की मर्टी रहे। मै जैन सोभ लवच्यक कल्पना करटहुँ। सोह का बीस आना, फिट रहे उ मोरलग।

घरेम ऊ नेवारी बठिन्याहे 'मैचा' कहिस। अंग्रेजी सिखा माँगे आइल रहे। लटरपटर सिखा डेलुँ। उ टे खुश हो गैल। ढोसर रोजसे क्याम्पससे अझीटी साइट दूध, इलैची डारल चाय नाने लागल। शनिवार कबु दक्षिणकाली, कबु पशुपति अपनेहे घुमैना अफर करे लागल। क्याम्पस ओराए टे मै ओहरे टहरूँ, आब उहे घरबेटी मैचा से गफ छाँटक लग हाली डेरम आइ लगलुँ। मामक छावा कहे- आब इ भाइ सँपरल, आब पहाकु हुइल काहुन् हाली डेरा आ जाइठ। ओहोर टे मोर औरे खेल मचल रहे।

एकदिन कहाँसे घरबेटीक छावा महीं अपन बहिन्यासे आँख मिचौली खेलट डेखलेलिस। महीं टे कुछ नै कहल, मने जवान बहिन्याहे घुचेटी ओकर कोठम लैजाके ढरामसे ढोका लगा डेहल। मोर जिउ टे डरक मारे पम्पीसेट हस भद्भद् भदभद करे लागल। ढोसर रोज मामक, छावाहे ढेर पानी चलैठो कैहके लावा डेरा खोज्हो कहे लागल। मामक, छावा अर्थात डाडु सब घरबेटी अस्टे हुईट कैहके एक कानले सुनल, ढोसर कानले उरा डेहल।

महिना दिनसे ढेर हो गैल रहे। सामसुम हुइटी रहे कि। एकरोज अझसा आँधी आइल केंवार भट्कैटी रहुँ, मैचा मोर कोठम फट्से छिरल। आभ ओकर हाँठेम किताब कापी फेन नैरहिस। कोठम पैठके फट्से मोर कोनम बैठ गैल। खै अन्दाजी नेवारीमे का का बर्बराके ढिरे ढिरे चपटके सुस्करे लागल। मै कुछ बुझ नै पैलुँ कि टब आउर ढोसर आँधी आइल। मोर कोठम मैचक डाडु पैठलिस। मैचा मोर कोनमसे अझसा उठल, मानो टाटुल कराहीम बैठल रहे। नेवरक रिस, उ बरा जब्बर रहे, मै हुटुर मुटुर मनैन, दुई तल्लक उपरसे मोकक् डगर लप्से पकरके बगा डेहल। खट्से एकठो गोडा खँरा गैल।

ठीक्के पर मामक छावा अइटी रहिंट । टेक्सी बलाके बीर अस्पताल लैगैलाँ । गोडा कुछ ठिक होके घरे अइलुँ । पढाई सब डमाडोल हो गैल रहे । वैशाखी लेके नेंगुँ । गोडा टे ठिक हुइल मने नंग्राके नगरघोच नगरघोंच नेडना हो गैल रहुँ । गाउँक २/२ लर्कक् बाबा हुइल संघरियन खिभवाइट ऊहः आइटा गोही पुराण सुनुझ्या मनैया । अब्बा करी अपन गोहीनके बयान । ओइने मोर घाउमे नोन छकिट ।

डश्यम ससरारसे पानफूला ओ चुम्बक कुमारी फेन घरे आइल रहिंट, टौन मही भेंट ओट करे नै अइलाँ । भूपू गोहीन् भेंट करे अइलेसे का विगारट ? आब टे मै चुम्बक हस नै चप्टेइने रहुँ काहुन् ।

कहठाँ, आँधर ओ कोही मिलाए दुई जोडी । मोर दशा डेखके मोर भावी ससुरुवक मन पगलगैलिन । मोरे हस अपन लाँगर छाई मोर पर भोज कै डेना अफर डेहलाँ । मोर दुःख डेखके डाई बाबा ‘हाँ’ कैह डेलाँ । आभ मोर गोर लाँगर वा मने बठिन्यन हेर्ना लजर भर बुहौलो पर सोभ नै हो । सुरधुर बठिन्या डेख्यी कि हाँठेक छेंका लगा लगा हेर्तु । बुहिया बर्बाराइठ- ‘छि ! विना लाजक थारू । सम्धी बन्ना उमेर हो गैल, आम्हीन बठिन्या चिटैटी रना ।’

मै हेर्ना टे बठिन्यन अपने चित्त बुझाइक लग हेर्तु । मने बुहियैसे बात सवँठु- अरि पटुहिया बनैना हस डेखुँ टब्बे टे हेरठुँ । ओसिन टे लटरपटर गोहीनसे लटपटावन कट्ठेक कैगैल कट्ठेक नै । मने आब अपन ‘गोही पुराण’ अत्रेम ओरवाउँ काहुन् । पाठकलोग, आब असिन ‘गोही पुरान’ बाचन कर्ना उमेर मोर छावक् हो रलिस का । गोख्खैसे, कोइ मनैया यी मोरीक गोही पुराण फुरहन्ने मानके पही, ओस्टक बेउहारमे उटारी कलेसे ऊ जरुर मोर नन्हे लूल लाँगर होए । इहे शूरवाद डेहटुँ ।

जय गोही पुराण ।

बिहान, २०६७

लेखकके प्रकाशित अन्य किताब

- १) फुटल करम, थारू भाषाको पहिलो उपन्यास, २०५५
- २) दोसर घर जाइबेर, थारू भाषाको पहिलो मुक्तक संग्रह, २०५६
- ३) गन्तव्य, मुक्त कमैया सम्बन्धी उपन्यास, २०५९
- ४) समयका उच्छ्वासहरू, थारू नेपाली पहिलो हाइकु संग्रह, २०५९
- ५) मामा भान्जा, थारू भाषाको पहिलो लोककथा संग्रह, २०६०
- ६) सुख्ली, थारू भाषाको पहिलो वालकथा संग्रह, २०६२
- ७) जोन्हू मामा, थारू भाषाको पहिलो वालकविता संग्रह, २०६२
- ८) कक्षा १ देखि ५ सम्मका थारू भाषाका पाठ्यपुस्तक सहलेखन (२०५७-२०५९)
- ९) शान्तिको खोजीमा वालवालिका २०६४(द्वन्द्वमा परेका वालवालिकाको सत्यकथा)
- १०) विव्लियोग्राफी अफ इण्डिजिनियस इथिनक थारू, २०६२, सहलेखन
- ११) हलो जोन्हे माछा (सचित्रमय कथा, २०६६) थारू भाषामा समेत
- १२) अनारकलीको अन्तरकथा (सचित्रमय कथा, २०६६) थारू भाषामा समेत
- १३) तुलारामको चर्तिकला (सचित्रमय कथा, २०६६) थारू भाषामा समेत
- १४) सत्तलसिंहको कथा (सचित्रमय कथा, २०६६) थारू भाषामा समेत
- १५) थारू इन्डिजिनियस नलेज एण्ड प्रेक्टिसेज (सन् २००६, सहलेखन)
- १६) छटु स्यालको विहे (वालकथा २०६७)
- १७) थारू लोककथा-१, (२०६७)

पुरस्कार, सम्मान

पदमनाभ-तिलकुमारी राणा पुरस्कार, २०६०, दाङ साहित्य तथा संस्कृति प्रतिष्ठान
प्रतिभा साहित्य सम्मान, २०६२, प्रतिभा साहित्य समाज, बाँके
थारू साहित्यकार सम्मान, २०६३, थारू कल्याण कारिणी केन्द्रिय सभा
तोयाराम ईश्वरादेवी पाण्डेय साहित्य पुरस्कार, २०६३, लेखक संघ दाढ
देवीचन्द्र साहित्य पुरस्कार, २०६६, राष्ट्री साहित्य परिषद, दाढ
क्षेत्रीय प्रतिभा पुरस्कार, २०६७, संस्कृति मंत्रालय
साभा लोकसाहित्य पुरस्कार, २०६७, साभा प्रकाशन